Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

Мирзо Улуғбек номидаги Самарқанд Давлат Архитектура - Қурилиш Институти

“Қурилиш” факультети “Касбий таълим” кафедраси

Диплом лойиҳасининг
ТУШУНТИРИШ ХАТИ

Мавзу: Касб-ҳунар коллежларида махсус фанлардан дарс беришда янги педагогик технологияларини қўллаш (Гипсокартон қопламаларини ўрнатиш мисолида)

Кафедра мудири: доц. Рахимов А.Қ. Раҳбар: К.ўқит.Хушвақтоа У.А.
Битирувчи: 401- КТ(БваИҚ) гуруҳи талабаси Одинаева Сарвиноз Қувановна.

Самарқанд 2015- йил

МУНДАРИЖА

1. Кириш 3
2. Меъморий - қурилиш қисм...5
3. Т е х н о л о г и к қ и с м 11
4. Ўқув услувий қисм...21
5. Атроф-муҳит муҳофазаси...64
6. Интернет маълумотлар...86
7. Ҳулоса.. 87
8. Адабиётлар рўйхати...89

КИРИШ

Ўзбекистон мустақилликка эришганига кўп бўлмасдан ҳар бир соҳаларни ривожлантириш кенг йўлга қўйилган. Шу қаторда таълим соҳасида ҳам катта ўзгаришлар рўй бермоқда. Ривожланган давлатлар тажрибалари, методикаси асосида кўплаб ишлар олиб борилмоқда.

“Кадирлар тайёрлаш миллий дастури” ва “Таълим тўғрисида” ги қонун Ўзбекистон Республикаси вазирлар маҳкамасининг таълимни ислоҳ қилиш тўғрисида қарорлари, ҳозирги куннинг энг муҳим вазифаларидан бўлиши, ўқувчиларга пухта билим бериш, уларни дунё қарашини шакиллантириш, Комил инсон қилиб тарбиялаш ва билим беришдан иборатдир.

Касб- ҳунар коллежлари акадимик

Летсийларға катта эьтибор берилиб, акадимик летций ўқитувчиларнинғ қизиқишлари ва қобилятларини инобатға олған ҳолда уларнинғ жадал интиликуал ривожлантиришини чуқурлаштирадиған ихтисослаштирған ҳолда ўқитишни таьминланса, Касб-ҳунар коллежллари эса ўқучиларнинғ Касб-ҳунара моиллиғини лояқатлилиғини билим ва кўникмаларни чуқур ривожлантириш уларнинғ танлаған йўналишлари бўйича бир йоки бир мунча замонавий касб эғаллаш имконини беради.

Ўзбекистон Республикаси президенти И.А. Каримов таькидлағанларидек “Буғунғи ёшлар келажағимиз пойдевори” шундай экан, биз ёшлардан катта маьсулят ва ўз устимизда ишлашимиз талаб этилади.

Щозирғи кунда билим олиш учун етарлича шарт-шароитлар яратилған. Биз бўлажак педагоглар ҳам замонавий тенолоғияларни қўллаб дарс ўтишимиз янғи педагогис тенолоғияларни ҳар-бир дарсда қўллашимиз кераклиғи, бу эса ўқитувчиларға янғи мавзуни қанчалик тез қизиқиш билан тинғлашини исботини топған.

Шундай экан биз бўлажак педагог ўқитувчиларнинғ асосий вазифамиз, бўлажак кадирларға мустаҳкам билимларни эғаллашиға йордам кўрсатиш, миллий истиқлол ғоялариға садоқатни, ватанға муҳаббатни касбга фидойиликни тарбиялашдан иборатдир.

МЕЪМОРЧИЛИК-ҚУРИЛИШ ҚИСМ

Лойиҳа учун берилган маьлумотлар.

Бир қаватли 4 хонали квартирали тураржой биноси Самарқанд шаҳрида қурилиши мулжалланган былиб, бу ҳудуд II Иқлимий зонага тегишли. Бу зонанинг зилзилавийлиги 8 баллга тенг.

Самарқанд шаҳри учун қуйидаги иқлимий кырсатгичларни аниқлаймиз [1] энг совуқ суткаларининг таьминланганлиги 0.98 былган ыртача температураси – 18 ^{o}с ни таьминланганлигини 0.92 былган ыртача температураси – 15 ^{o}с ни ташкил қилади. Энг совуқ беш кунликнинг ыртача тепературасИ таьминланганликнинг 0.92 қиймати учун – 14 ^{o}с ни ташкил этади. Энг иссиқ ой – июлнинг ыртача температураси – 25.9 ^{o}с бу даврда ташқи ҳаво темпиратураси ызгаришларнинг ойлик ыртача амплитудаси – 16.8 ^{o}с ни максимал ампилик тудаси эса – 25.2 ^{o}с ни ташкил этади.

Шамол юналишларининг румблар быйича қайдланиши (такрорийлиги) ва шамолнинг ыртача тезликлари қыйдаги жадвалда келтирилган. Ундаги маьлумотлар Самарқанд шаҳри учун [1] да келтирилган маьлумотларга асосланиб қабул қилинган.

Шамол юналишлари ва тезликлари быйича маьлумотлар

Январ ойи учун

Ш	ШШ$_{қ}$	Ш$_{қ}$	ЖШ$_{қ}$	Ж	ЖҒ	Ғ	ЖҒ
3	3	35	32	2	6	12	7

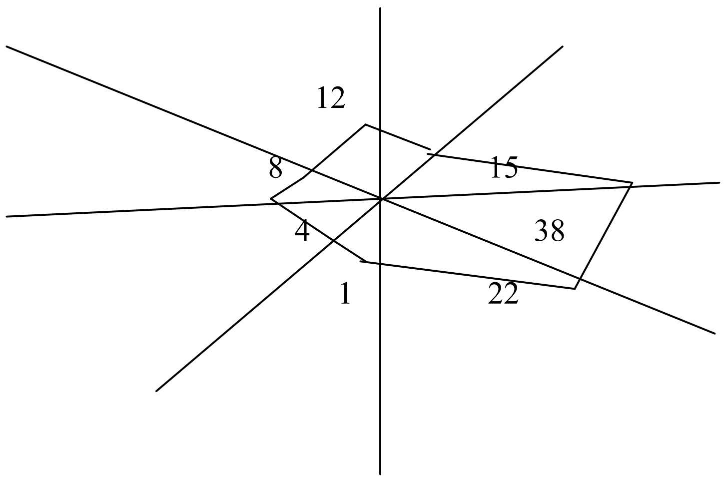

июл ойи учун

Ш	ШШ$_қ$	Ш$_қ$	ЖШ$_қ$	Ж	ЖҒ	Ғ	ЖҒ
3	3	35	32	0	1	4	8

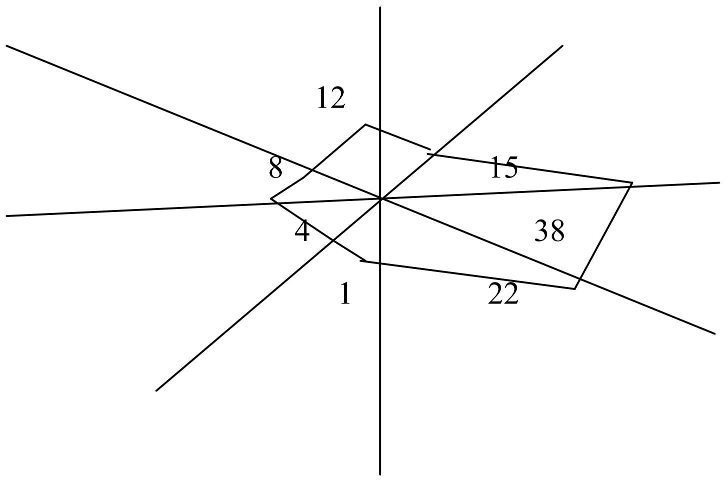

Бинога кўрсатиладиган сервис хизматлар

Ернинг музлаш чиқурлиги ҳар 10 йилда 26 см гача ҳар 50 йилда 33 см га етиши мумкин бинони синфи 2

Ўтга чидамилиги 2 хизмат илиш мудати бўйича 2 – синфга мансуб.

БИНОНИНГ ҲАЖМИЙ РЕЖАВИЙ ЕЧИМИ.

Бино узунлиги 1-3 лойиҳа ўқида Б = 11.500 м эни А-Г лойиҳа ўқида Б=15.000 м қават баландлиги 4.02 мни ташкил этади сокил исми эса ҳ = 0.8 м

Бинонинг умумий баландлиги 6.570 м

1. Даҳлиз – 19.90м^2
2. Умумий хона – 28.80 м^2
3. Катталар йотоқхонаси-19.70 м^2
4. Болалар йотоқхонаси – 16.00 м^2
5. Болалар йотоқхонаси – 14.30 м^2
6. Ошхона 17.50 м^2
7. Ювуниш хонаси – 5.40 м^2
8. Ҳожатхона 2.94 м^2
9. Каридор – 40 м^2
10. Айвон 15.40 м^2

Бинонинг конструктир ечими

Бино туғри турт бурчак шаклида бўлиб у қуйдаси қурилмалардан иборат.

1. Пойдиворлар – монолит темир бетонда бажарилган бўлиб бетон синфи
2. Б 12.5 пойдивор лента симон лойиҳаланган, уни пастки асосий йотадига асосий қисми кенглиги 700 мм гат энг. Пойдивор чуқурлиги 1.500 мм
3. Девор ва парда деворлар – оддий пшиқ ғишдан кўтарилган бўлиб, асосий ташқи деворлар қалинликлари 380 мм ва ички парда деворлар қалинликлари 120 мм гат энг. Деворнинг кесишган жойлари ва деразалар ораси сим турлар билан ҳар 600 - 700 мм да жиҳозланади.

Парда деворлар гепсокартон билан жиҳозланган бўлиб ҳар 7 қаторда сим арматуралар билан жиҳозланади. Ғишлар орасидаги гаризантал чок 12-15 мм, вертисал чоклар эса 10-12 мм ташкил этади.

4. Темир бетон ўзаклар – 2 ўқга жойлаштирилган бўлиб, уларнинг улчамлари 400-400 бетон синфи Б 15 улар туртта диаметрис 16 А-ИИ арматуре билан жиҳозланган
5. ёпилмалар – йиғма темир бетон тушамаларидан қабул қилинган бўлиб уларнинг сериялари

1 ПК 59 10 – 45 $АШ_Б$ $С_8$

1 ПК 59 12 – 45 $АШ_Б$ $С_8$

1 ПК 54 12 – 45 $АШ_Б$ $С_8$

1 ПК 54 10 – 45 $АШ_Б$ $С_8$

2 ПР 213814-72

6. Перимечка деворнинг кансуруктив детали бўлиб дераза ва эшик ўринлари тепасида жойлашади юқорида жойлашган теримдан тушадиган юкни кутариб турувчи деворларда эса ора йоплардан тушадиган қўшича юкларни қабул қилиб уларни деворга узатиш учун измат қилади.

Перимечкалар - сифатида йиғма темир бетон перимечкалар ишлатилган уларнинг серияси 1.138-10 вьийпуск 1, маркалари 2 ПР21.38.14-72 АИВ дан ташкил топган бўлиб уларнинг узунлиги Л= 2.10 ни бўлиб эни 0.38 м баландлиги ҳ=2.0 м дан иборат бўлиб конструксиялар танлаб олинган.

7. сейсмик камар-монолит темирбетондан бажарилган бўлиб 4 диаметри 12 А-ИИИ арматура билан жиҳозланган унинг баландлиги 220мм га тенг.

Сейсмик камар ҳамда бўйлама ва кундаланг деворларустида бажарилган бўлиб бетон синфи Б20дан иборат

8. Том – бинонинг томи чордоқли бўкиб у метал черписада ташкил топган. Страпела ва аорешоткалар йоғочдан. Том қурилмасининг таркиби қуйдагилардан иборат: Темирбетон кўп бушлиқли плита, бир қават гидроизалатсия 150 мм – керамзид қалинлиги 200 мм сим турли семент қоришма.

9. Пол – бинода тахтали ленолум ва керамик пилитали поллар ишлатилган

10. Эшик – эшиклар буюртма асосида замонавий алумини профилдан ясалган.

11. Деразалае – замонавий икки қаватли ойнали алуминий профилдан таййорланган.

Сантехника жиҳозлари

Иссиқ сув билан таьминлаш сестемаларидан бинода иссиқлик сув уузатиш учун сув аралаштиргич ўрнатилган, уларга иссиқ сув билан совуқ сув уларга алоҳида алоҳида қувурлардан кеиб туради. Санитрия асобоби олдида сув босими режаланга секинлик сув сарфини таьминлайди ҳамда 0.6 мп дан ошиб кетмайди.

Санузелга хўжалик билокига ўтказилган вадопроват тармоғига унитазга сув тушадиган бакка уланган қувурга, шунинг дек сув иситадига калонкаларга улан қувурга сув йўлини беитиладига мурват ўрнатилган.

Ахлат, чиқнди, ювунди ва ҳокозалар ўқизиладига ички қувурлар сестемали барча санитария техник асбобларидан тушадига оқинди сувларни ҳам оқизиб кетадиган қилиб лойиҳаланган.

Оқинди сувлар кетадиган тармоқни деярли ифлосланмайдиган, тиқилиб қолмайдиган қилиб йотқизилган ўзи оқар йопиқ қувурлар бўйлаб чиқиб кетадиган қилиб ўрнатилган.

Иситувчи асбоблар сиртидаги ҳарорат 100 ^{o} с . Иссиқлик тарқатувчи радиаторлар ва конвикторлар ташқи девор йонига очиқ ҳолда ўрнатилган санузелларга ҳожотхоналарга розитка ўрнатилмаган.

Квартера юлакларида тўлиқ ва тўлиқмас 10 м^{2} майдонига биттадан тўғри келадиган миқдорда ўрнатилган 6 А топга мулжалланга вазифа ўрнатилган.

ёнғинга қарши чора тадбирлар.

Бино йонғин ҳавфсизлиги бўйича Б категорияга киради. Шунинг учун бинода қўлланилган конструксиялар олов бардошлиги бўйича 1 гуруҳга киради. Бинода эвакуватсия йўлларида бинонинг ички сувоқлари ва шефтлари олов

бардошликтаьминланган. Бино ташқарисида йонғин хавфсизлиги учун ишлатилга махсус нарвонлар қўйилган.

ёнғин хавфсизлигини таьминлашда бино конструсия ва элементлари БК-2 01 02 – 04 меййорларида кўрсатилганидек талаб даражасида бажарилган.

Каррозияларга қарши чора тадбирлар.

ҳамма пойдеворлар ер ости каналлари ер ости чуқурчалари қуйма икки марта иссиқ бетондан суркалган ва ташқи томонидан ҳимоялов эзалатсия билан ҳимояланган.

ТЕХНОЛОГИК ҚИСМ

Алоҳида унсурларни қўллаб КНАУФ гипсакартон қопламаларидан пардеворлар қуриш.

КНАУФ йиғма гипсакартон падеворлари ички тусиб турувчи конструксия сифатид хона хрорати қуриқ меёрий ва нам ҳолатдаги баландлиги 2.7 м бўлган баландлиги 9 м гача бўлган зарали бўлмаган ҳолатларда қўлланилади.

Бў пардеворлар биноларнинг қўйдаги турлаида қўлланилади:

- Ҳар қандай канстируктив турдаги ва тизмдаги.
- Ёнғин бардошликнинг ҳар қандай даражсида
- Қуб қаватли биноларда қаватларнинг сони 60 қаватдан ошмаганда.
- Кучли шамол таъсиридаги ҳудудларда.
- Оддий м ва мураккап инжинер геологик шароитларда, сесмиклиги 7.8.9 балли бўлган жойларда қуриладиган.

  Синчларни ўрнатиш ишлари пардозлаш ишлари олиб борилаётган вақтда елетира мантаж ва сантехника тизмлари шамоллатиш камуникатсилари мшлари якунланиб бўлгандан амалга оширилади.

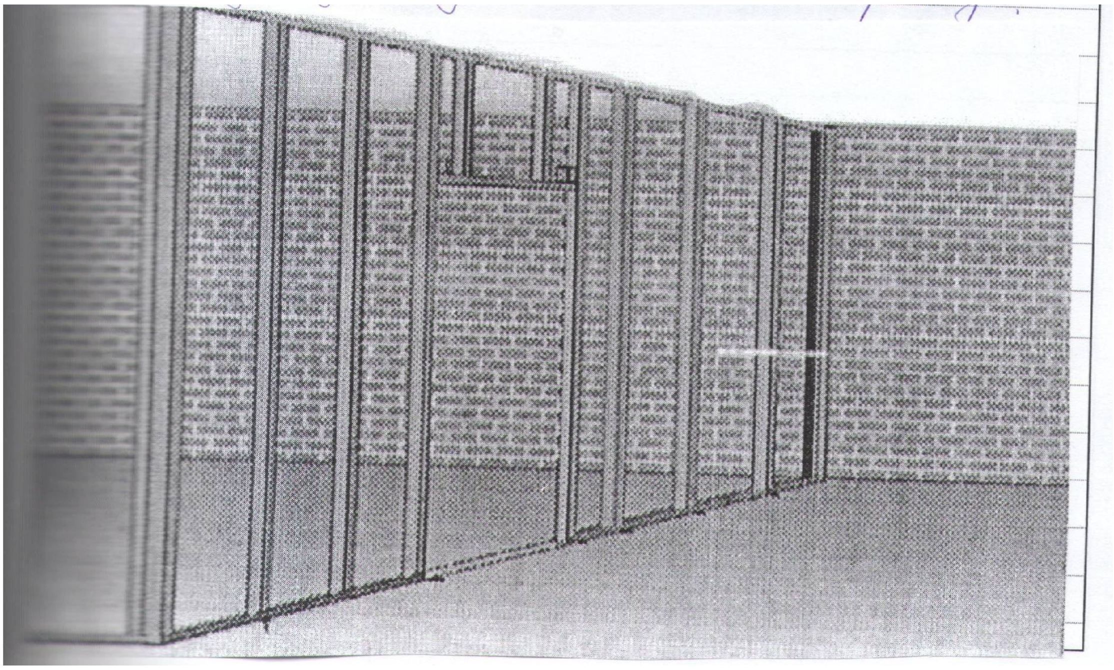

1-расм

Пардевор синчининг таййор ҳолати.

Йиғма пардворларни бевосита қаватлараро ётмага ёки пол асосига ўрнатиш мумкин.

Синчни мантаж қилиш тоза пол қапламасини қуришдан олдин қуриқ ва меёрий шароитларда ҳаво ҳароти 12° С паст бўлмаганда қоплпмаларни ўрнатиш ва чокларни ёпиш ишлари 15° С дан юқори ҳароратда бажарилади.

Ишларин бажариш: Пардеворларни тез ва хотасиз қуриш масадида полда устун профил ва эшик ўринларини белгилаб қўйиш тавсия қилинади. Эшик кесакларининг ўлсами ва очилиш юналиши аниқланиб олиниши керак.

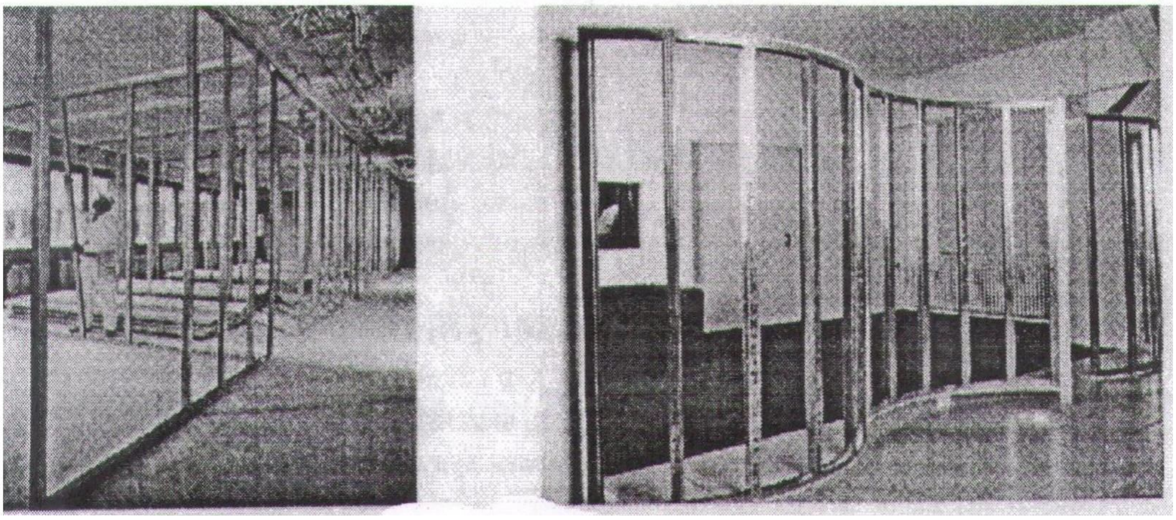

2-расм Пардевор синчларни ўрнатиш.

Эшик ўрнини белгиловчи устун профеллар устунлар қадамидан қаттий назар пардеворнинг бутун баланлигига ўрнатилади. Эшик ёшиқ мошиғи ўрнатиладиган тарафдаги устун профил кучайтирилади. Бунинг учун унинг бутун бўй баробар ёғоч река қўйилади ёки худди шундай профил билан турт бурчак қувир шаклида бирлатирилади.

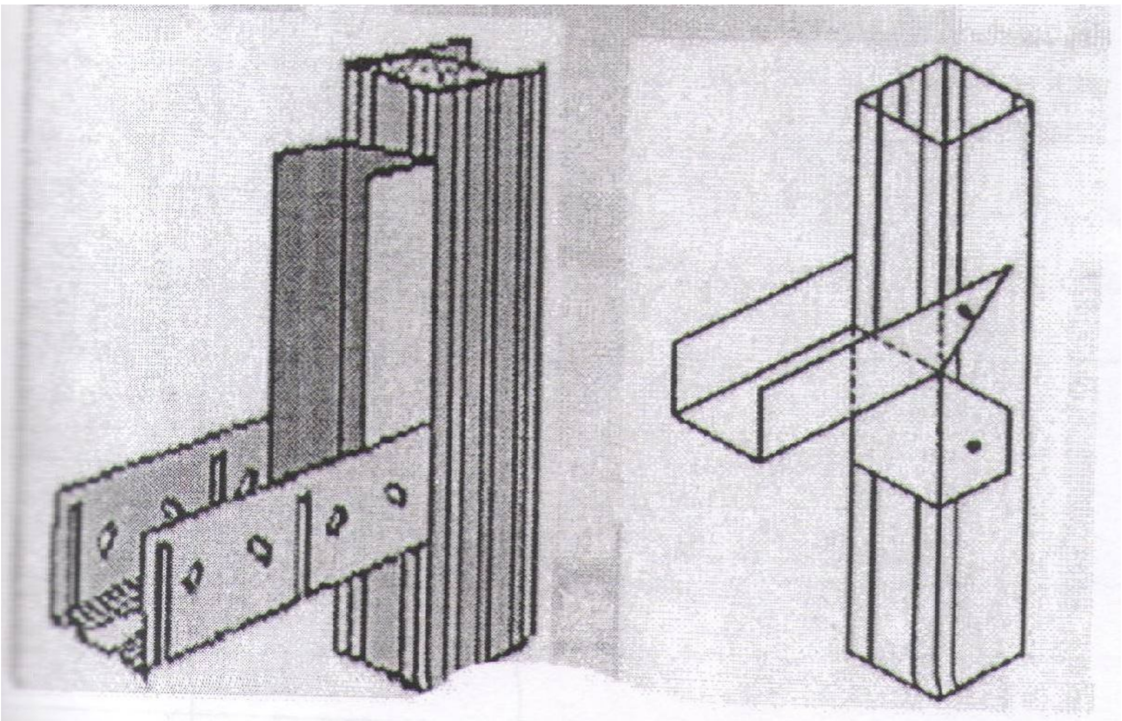

3- расм

Эшик ўрни устига ўрнатиладиган профилнинг устун профил билан туташуви.

Юналтирувчи профилдан тешиб киргич ёрдамида эшик усти тусини ясалади. Шундан сунг эшик ўрнини устки қимида оралиқ устун профил ўрнатилади. Бу гипсакартонинг вертикал туташув чокини эшик ўрнинг устига тушиши учун илинади. Бўндай конструксия дарзлар ҳосил бўлиши ихтимолини камайтиради.

Двор ва бино устунларига шифт ва пол асосига қотириладиган профилларига зичлаштирувчи тасма ёпиштирилади.

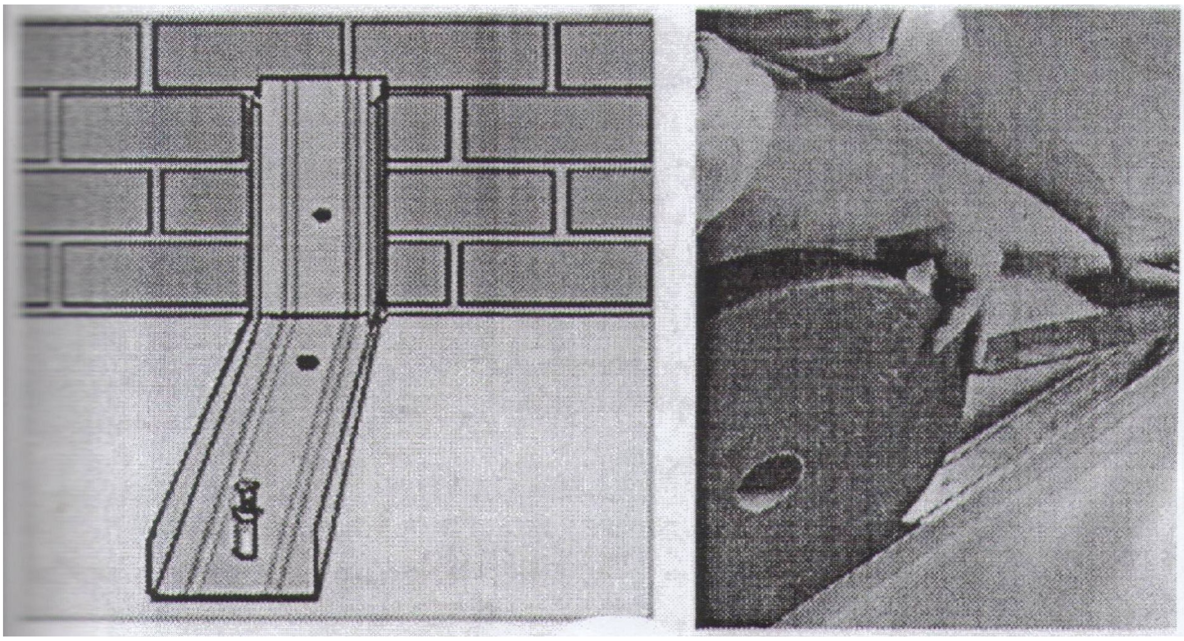

4- расм

Юналтирувчи профилни ва унга тасмани урнатиш.

Синч урнатиш ишлари тугалланганидан сунг бир тамондан гипсакартон қоплаш ишлари бошланади

Қопламаларни ўрнатиш бир юналишда олиб бориш керак бў ўрнатилган гипсакартон шурипининг кейинги ўрнатилаётган гипсакартон бурама михиниг профил токчасининг эгилишии олдини олади.

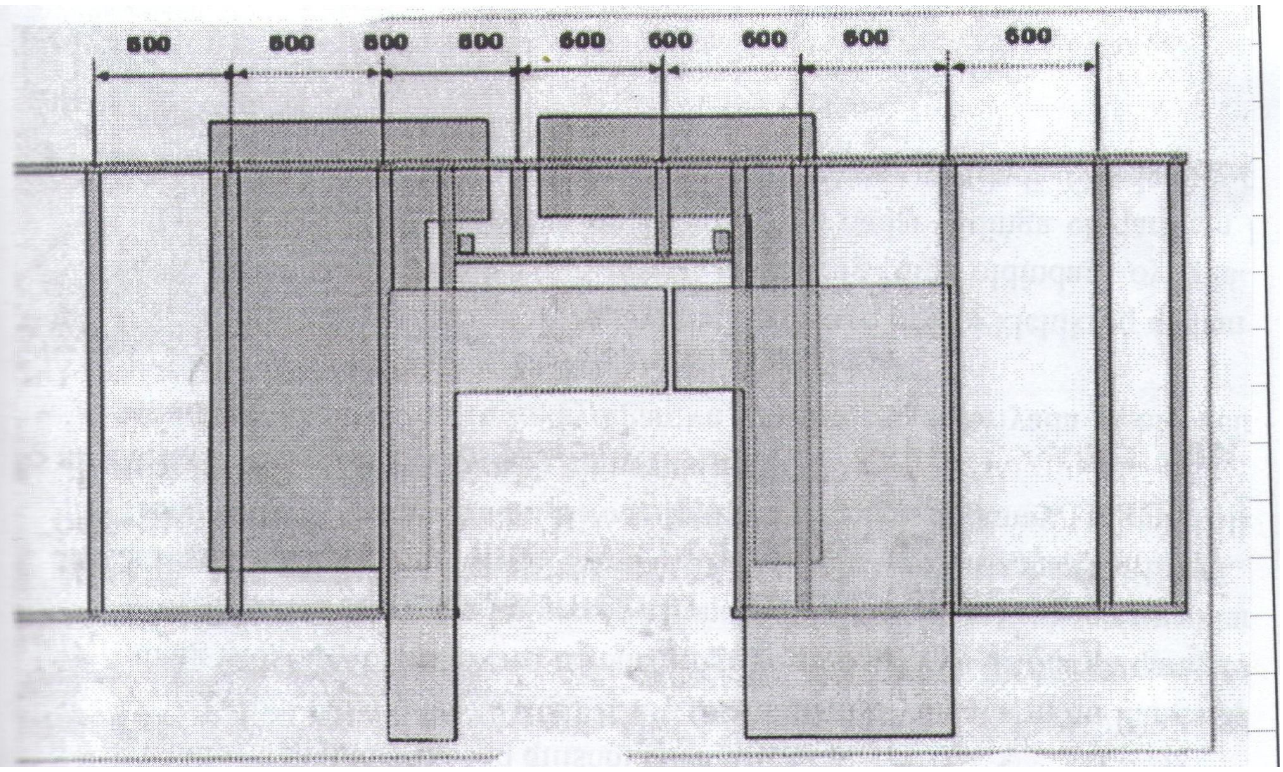

5-расм
Тайёр синчга гипсакартон қопламасини ўрнатиш

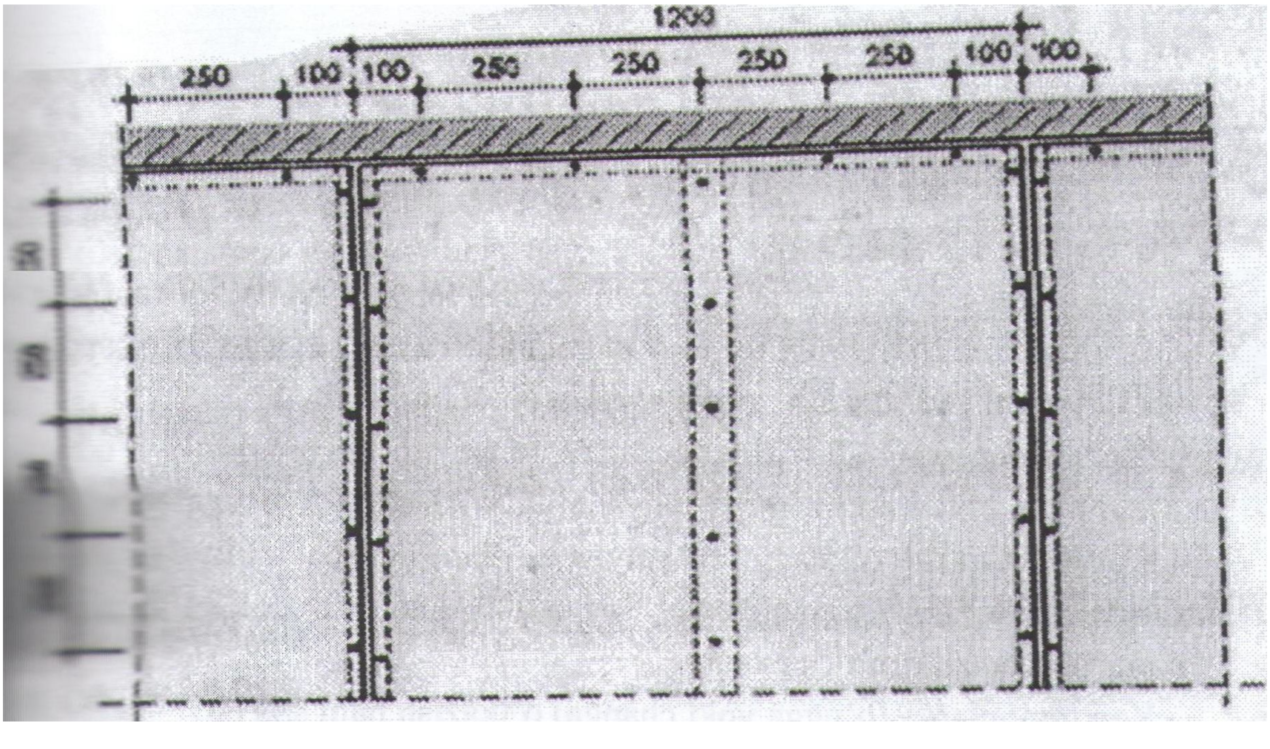

6-расм

Пардеорда гипсакартонни бурама михлар билан қотириш.

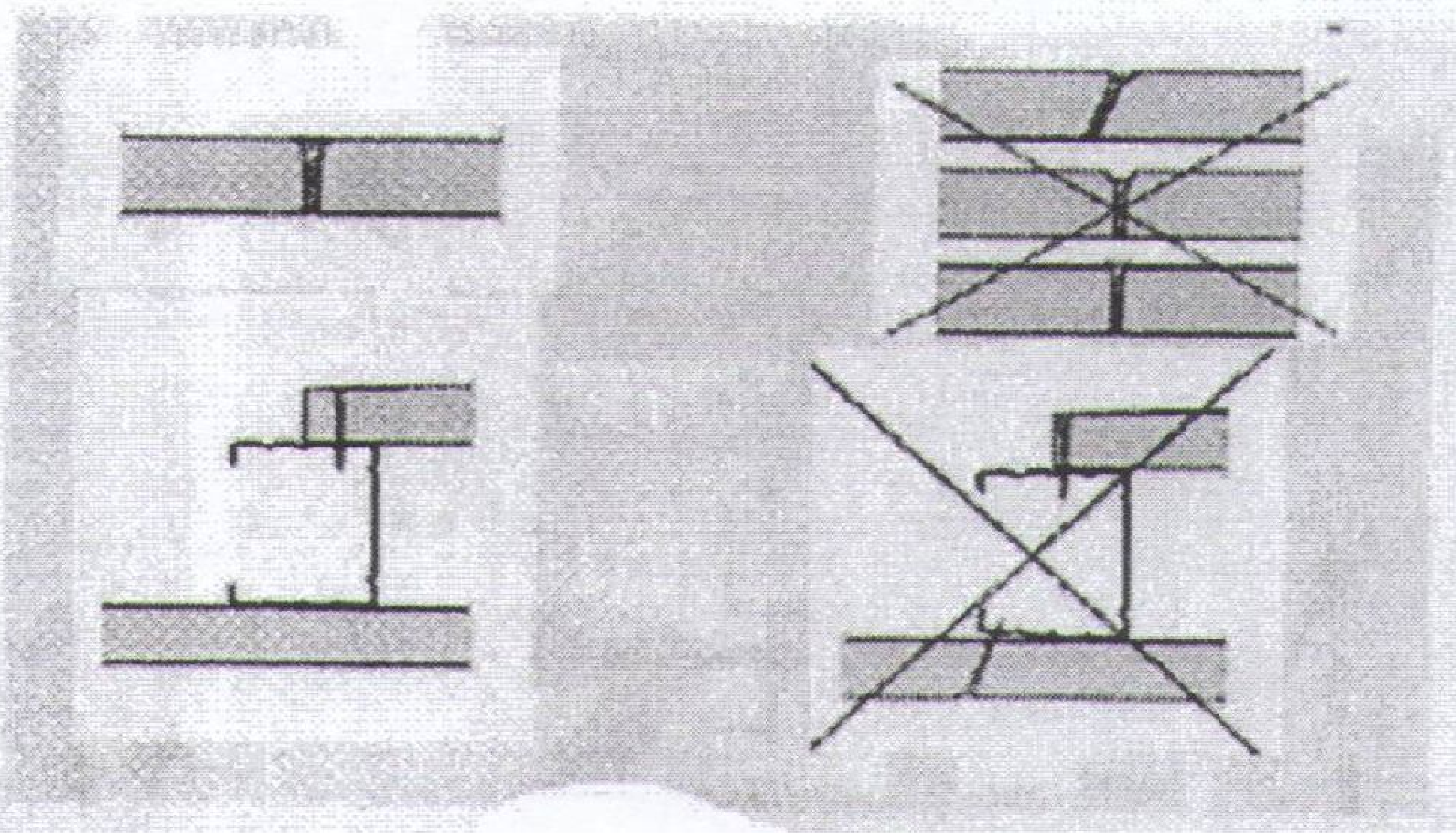

7-расм

Пардвор билан михларни қотириш а) тўғри б) нотўғри

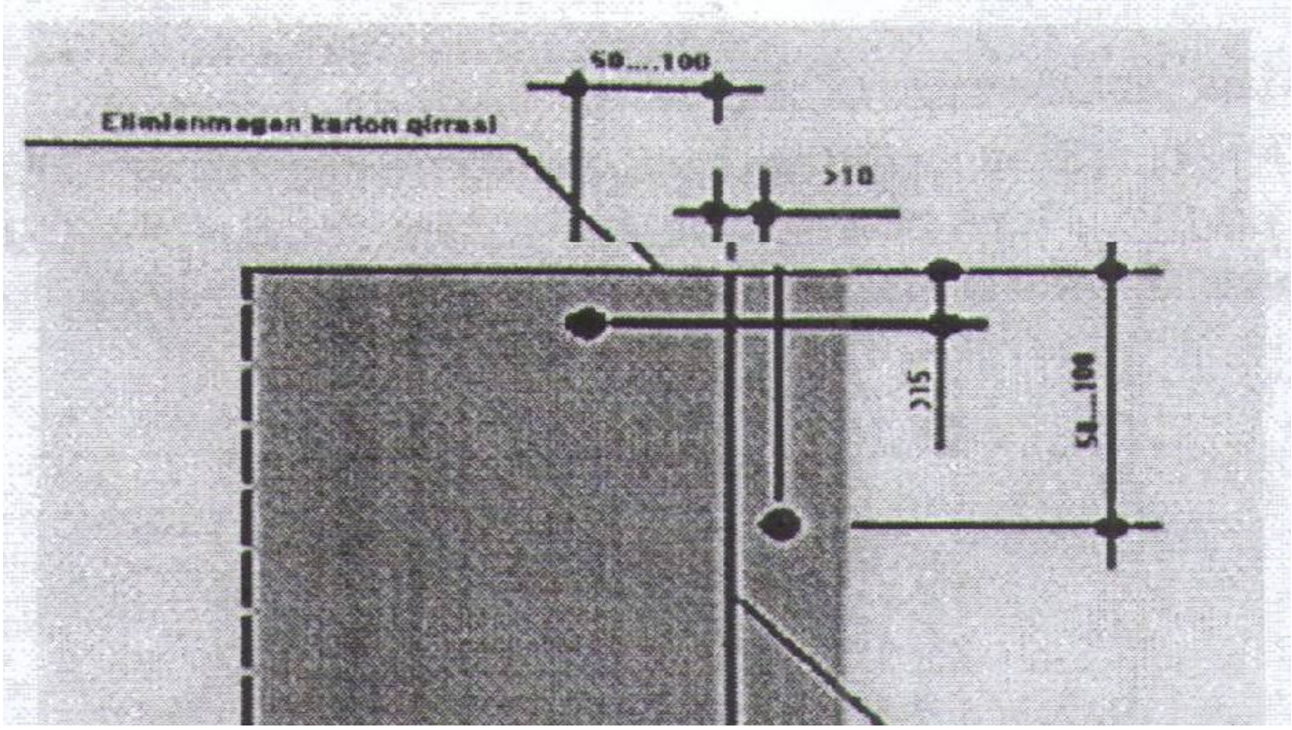

8- расм

Гипакартон барча бурама михлар билан қотирилади.

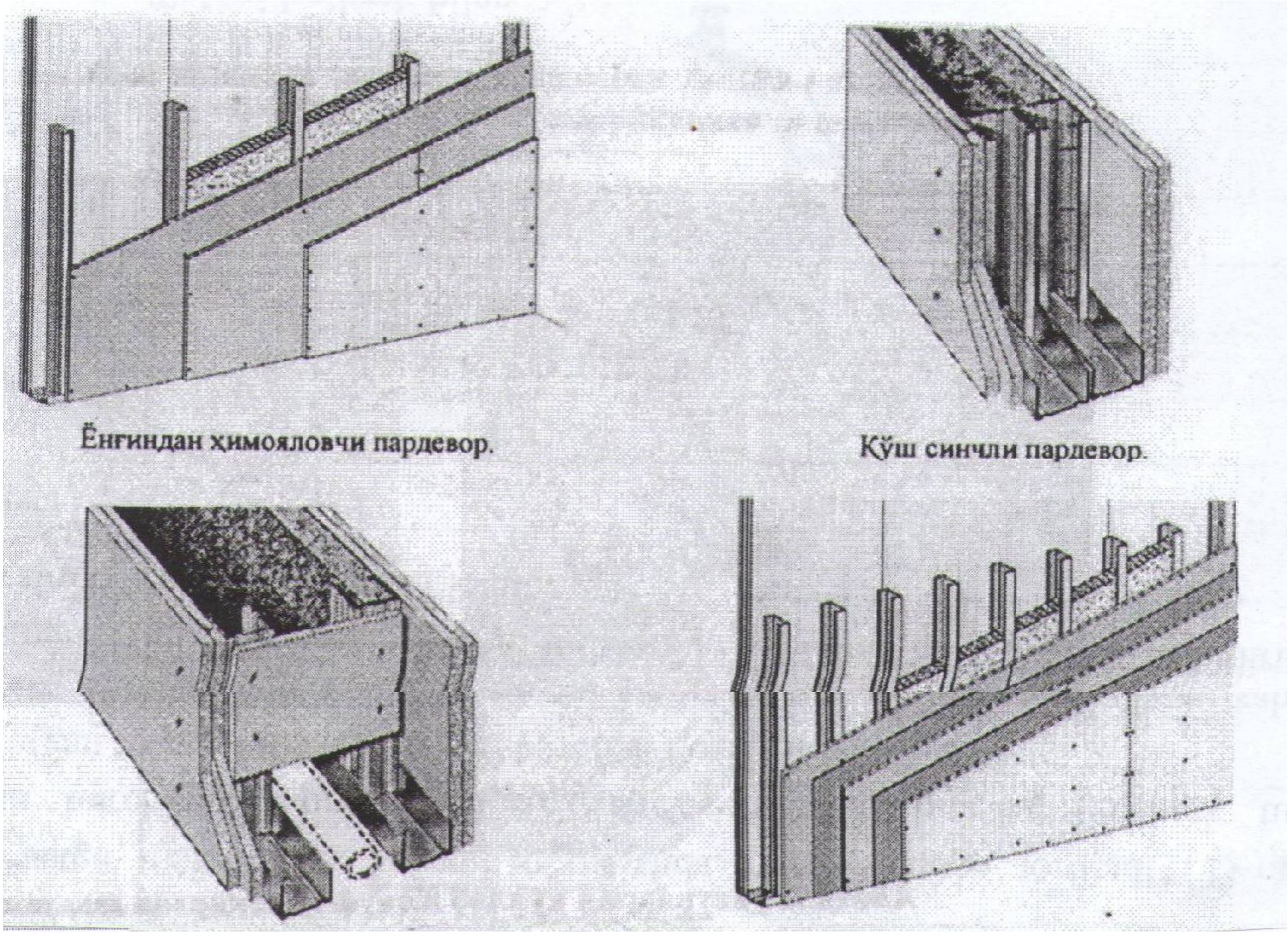

9- расм
Пардеворни жойлаштириш ишлари

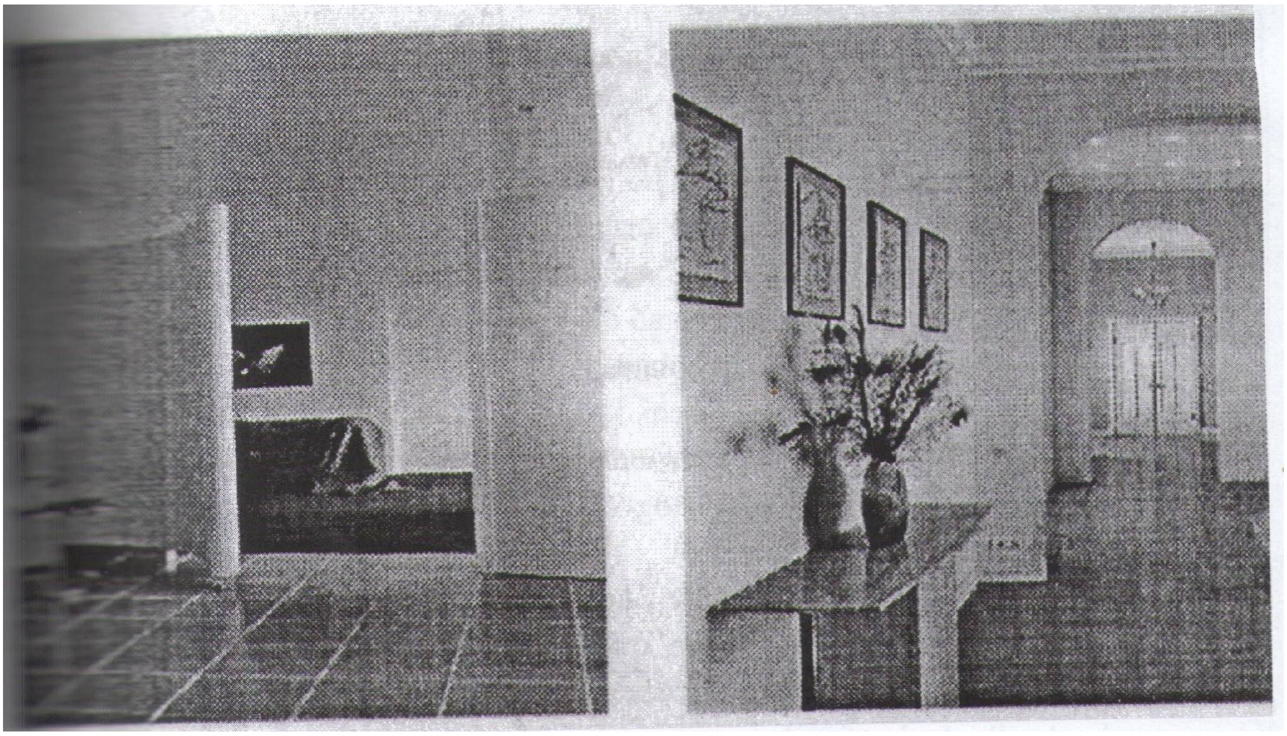

10-расм

Пардворлари битган хоналар.

ЎҚУВ УСЛУБИЙ ҚИСМ

Ҳозирги замон ўқитувчиси.

Ҳозирги замон педагоги талабаларни севиши уларга чинаккам ғамхўрлик қилиши ва улар билан ўз фарзандидек муносабатда бўлиши керак. Талабалар меҳрибон, очиқ кўнгил, ўзини уларга яқин тутадиган ўқитувчини севадилар, ҳар бир ишда унга эргашади, ҳатто шундай ҳислатларга эга бўлган педагогдан баъзиларни умр бўйи унутмайдилар. Ўқитувчига хос ҳусусиятлардан яна бири талабалар билан меъѐридан муносабатда бўлиш, лекин уларга нисбатан қатъий ва жиддий талабчан бўла олишдир. Ўқитувчи талабалар билан яқиндан муносабатда бўлиш, уларга доимо ғамхўрлик қилиш билан бир вақтда уларни эркалатиб юбормаслик керак. Талабалар ўзлари билан ҳаддан ташқари қўпол муносабатда бўлувчи ўқитувчини севмайдилар. Бас, шундай экан ўқитувчи талабалар билан ҳар томонни ҳисобга олиб муомала қилиши керак. Ўқитувчи ўқитувчиларнинг табиати тақлидчан бўлишини, улар биринчи навбатда ўз ўқитувчиларига қилишларни унутмаслиги, ҳох дарсда, ҳох дарсдан бошқа вақтларда, ҳох жамоатчилик тўпланадиган ерларда, ҳох кийинишда ўзини ўқувчиларга намуна бўладиган даражада тута олиши лозим. Бунга эриши учун ўз-ўзига нисбатан талабчан бўлиш керак. Бу талабчанлик, аввало ўзига ҳақиқий ўқитувчига хос ҳамма ижобий ҳислатларни сингдиришдан иборат бўлиши лозим. Ана шундай ҳислатларни ўз тарбияланувчанлари олдида тўғри намойиш қила олган ўқитувчигина ўқувчиларнинг хурмат ва иззатига сазовор бўла олади. Педагогик ўсиб келаѐтган ѐш авлодни тарбиялаш тўғрисидаги фандир. Кишилик жамияти тараққий этиши билан у ҳам ўсиб боради. Кишилик жамияти пайдо бўлиши билан одамларнинг меҳнат фаолияти процессида уларнинг ишлаб чиқариш тажрибалари, меҳнат малакалари пайдо бўлида ва улар ўзгариб орта боради уларда турли меҳнат қарорларини ишлата билиш кўникмалари ҳосил бўлди ва бу хулосаларни такомиллаштириш қобилияти, нутқ ва тафаккур ўсиб ривожланиб боради. Кекса авлод меҳнат процессида орттирган тажрибаси асосида ўсиб келаѐтган ѐш авлодни ҳам меҳнатда иштирок этишга ўргатиши керак эди ва шундай қилди. Шундай қилиб тарбия кишилик жамияти практик эҳтиѐжнинг объектив заруриятидан келиб чиқади. Шу жамият билан бирга ривожланиб борди. Ижтимоий ҳаѐтнинг турли соҳаларида кишилар орттирган тажрибаларнинг бўлиб бориши билан, табиат ва ижтимоий ҳаѐт ҳақидаги билимларнинг орта бориши билан меҳнатда орттирган тажрибаларни ѐш авлодга ўргатиш процеси ҳам мураккаблаша борди. Тарбия моҳирлик ва ишнинг кўзини билишликни талаб этди. Тарбияни амалга ошириш процесини англаш ва бу соҳадаги тажрибаларини ўрганишга эҳтиѐжнинг туғилиши натижасида педагогика фани юзага келди.

Кишининг касби қанчалик мураккаб бўлса ундан шу қадар юқори маданиятли бўлиши талаб қилинади. Педагог – яъни ўқитувчилик касби ҳам мураккаб касблардан биридир. Ҳозирги замон ўқитувчиси замонасига ѐш авлодни жисмоний жиҳатдан пишиқ, руҳан тетик бўлишдан, ватанпарвар, мамлакатимизди демократик жамият қуришнинг актив бинокори қилиб етиштириш вазифаси юкланган. Шунинг учун ҳам у кенг маълумотли ва юксак маданиятли киши бўлиши лозим. Ўқитувчи қанчалик маълумотли ишнинг кўзини биладиган бўлса, ўз малакасини тинмай ошириб борса унинг мактабда

ва мактабдан ташқарида қилинадиган ишлар соҳасида эришадиган муваффақиятлари ҳам шунчалик бўлади. Бундай ўқитувчи ўзи ишлаѐтган синфдан дарсни педагогик ва дидактик талаблар асосида пухта уюштиради, ҳар бир ўқитувчининг психологик ҳусусиятларини, истедод ва қобилиятини, дарсни ўзлаштириш ѐки ўзлаштира олмаслик сабабларини,

Замонавий ўқитиш технологиялари.

Касбий таълим деганда талабаларнинг муайян типдаги ўқув юртида (лицей, коллеж, институтлар) ўқиш жараѐнида эгаллаб олиши лозим бўлган ҳамда системага солинган билим, масала ва кўникмаларнинг аниқ белгиланган доираси тушинилади. Бу билим малака ва кўникмалар доираси энг муҳим фактлар, миллий тушунчалар, қонун ва назарияларнинг, дунѐқараш ғояларни, аҳлоқий ҳамда нормалар ва идеаларни талабаларнинг кўрсатилган маълумотларини ўрганиши уларнинг илмий тафаккури ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш усуллари ҳақидаги материалларни шунингдек масал ва кўникмаларни шу жумладан олинган билимларни амалда қўллаш ва янги замонавий билимларни (компютер ва бошқалар) амалда қўллаш ва янги билимларни эгаллашдаги малака ҳамда кўникмаларни ўз ичига олади. Касбий таълимнинг мазмунидир қатор факторларни ҳисобга олиш қатор билан белгиланади бу факторларнинг асослари қуйидагилардир. а) ижтимоий ишлаб чиқаришнинг объектив эҳтиѐжлари ҳамда фан ва техникани тараққиѐт даражаси ижтимоий тузумнинг характери, бунга давлатимизнинг ҳозирги пайтда олиб бораѐтган касбий таълим назарияси ва маънавий ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш чора-тадбирлари ҳақидаги босқичма-босқич ислоҳотлари киради.

б) Давлатнинг муайян турдаги ўқув юрти олдига қўядиган мақсад ҳамда вазифалари бундай типдаги ўқув юртлари сирасига ўқиш муддати камида 3 йил бўлган академик лицейлар ва Касбий коллежлар кириб улар олдига "Ижодий ва ижтимоий" фаоллиги билан ажралиб турадиган юқори умумий касбий маданиятни касб этган мутахассислар янги баркамол авлодни шакллантиришни мақсад қилиб қўяди. Бундай баркамол авлодни шакллантириш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси 1998-йил 24 февралда қабул қилган "Академик лицейлар ва касбий коллежлар ташкил этиш ҳамда улар фаолиятини бошқариш тўғрисида"ги қарори касбий коллежлар учун малакали педагог ва муҳандис-педагог кадрлар тайѐрлайдиган олий ўқув юртларини ҳам белгилаб беради. Бу ҳозирги пайтда фаолият кўрсатаѐтган Низомий номидаги Тошкент Давлат Педагогика Университети, Наманган Муҳандислик Педагогик Институти, Бухоро озиқ-овқат ва енгил саноат институти ва бугунги кунда битирув малакавий мавзуларни ҳимоя қилаѐтган Самарқанд Давлат Архитектура қурилиш институти "Касбий таълим" факулътети талабаларидир.бу эса давлатимизнинг ўқув юртлари олдига қўйилган мақсад ва вазифаларнинг босқичма-босқич амалга оширилаѐтган ислоҳотлари бўлиб "Касбий таълим" Санъат йўналиши бўйича битириб чиқаѐтган навбатдаги қалдирғочлардир.

в) ўқитиш принципларидаги келиб чиқадиган ва талабаларнинг имкониятларини эътиборга олувчи дастак талаблар Касбий таълимнинг мазмуни тарихий характерга эга. Кишилик жамияти тараққиѐтининг турли босқичларида у турлича бўлган. Бунгача келиб эса Касбий таълимнинг дастлабки дастурида талабалар амалий маънавий касб дарсларида эгаллаши лозим бўлган илмий техникавий билимларнинг меҳнат кўникмалари ва малакаларининг ҳажми ҳамда мазмуни белгилаб берилади. Дастурда жамиятимиз тараққиѐтининг ҳозирги босқичида

ѐшларга касб таълими бериш ва уларни тарбиялаш соҳасида давлатимиз томонидан қўйилган мақсад ва вазифалар конкрет ўз ифодасини топади. Касбий таълим дастури ўқув режа асосида ишлаб чиқарилади ва бу Олий ва Ўрта махсус касб-ҳунар таълими вазирилиги томонидан тасдиқланади. Касбий таълим дастури ўқитувчиси ўзининг кундалик иш фаолиятида бу дастурга амал қилиб дастурда кўрсатилган мавзуларга маъруза матнлари ѐзиб дарсга киради. бу дастурга амал

қилиб унинг бажарилиши мажбурий ҳисобланади. Касбий таълим дастурини ишлаб чиқиш вақтида бир қанча талабларни ҳисобга олиши лозим. Дастурнинг мазмуни дидактик принципларга тўла-тўкис жавоб бериши.

Мураккабликнинг ўсиб бориши ҳисобига олинган ҳолда ва касбий таълимнинг танланган дидактик системасига мувофиқ равишда муайян изчилликда баѐн қилиниши (КТТ қурилиш, КПТ санъат) мисолида кўриш мумкин. Турмуш билан суверен ва демократик давлат тузиб озод ва обод Ватан қуриш билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Ўқитиш методлари ўз моҳияти ва мазмунига кўра маълум педагогик назарияга асосланган у ѐки бу таснифга тегишли бўлади. Уларнинг самарадорлиги тўғрисида фикр юритилганда ўқитиш жараѐнини изга соладиган ва уни мақсадли йўналтира оладиган, ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорликдаги фаолиятини таъминлаш асосида жамият томонидан ОЎЮ (мактаб, касб-ҳунар коллежи) олдига қўйилаѐтган мақсадга нечоғлик эришилаѐтганини кўзда тутиш керак. Ёхуд ўқитиш методлари бевосита таълим амалиѐти билан алоқадор концепциядир. “Ўқитиш методи дастлаб педагог онгида фаолиятнинг умумлашган лойиҳаси тарзида мавжуд бўлади. Бу лойиҳа амалиѐтга ўқитувчи ва талаба фаолиятларининг ўзаро туташуви текислигида, ўқитиш ва ўқишнинг аниқ ҳаракатлар, амаллар ѐки усуллар мажмуаси сифатида жорий этилади. Методнинг бошқа намоѐн бўлиш шакллари йўқ, сабаби умумий ҳолда ўқитиш методи ўзида фаолиятнинг дидактик моделини ифода этади”.

Дидактик жараѐн босқичларини муайян кетма-кетликда қуриш талабаларнинг билиш фаолиятини мавзу бўйича белгиланган мақсадларга мос ҳолда танланган *ўқитиш методлари* ѐрдамида ташкил этиш демакдир.

Педагогик нашрларда ўқитиш методларини фаол ва суст гуруҳларга ажратиш ҳоллари мавжуд. Агар ҳар бир метод белгиланган у ѐки бу мақсадни ечишда ўз ўрнида ишлатилса, шубҳасиз, фаолдир. Педагогик технологиялар ҳам дарсда талабалар фаоллигининг юқори даражасини таъминлаш асосида олдиндан белгиланган мақсадга эришишга қаратилади. Шу боисдан бу фаслда ҳали педагогик амалиѐт учун нотаниш бўлган чет эл дидактикасига оид методлар ҳақида фикр юритилади.

Дастурдан ўрин олган юзлаб ўқитиш методларининг фаоллиги, жозибалиги ва таъсирчанлигидир. Улар ѐрдамида талабалар ўз фикрларини эркин ифодалаш, ахборотларни танқидий қабул қилиш, жамоада ишлаш, ўз мавқеини мустаҳкамлаш, фикрларини ҳимоя қилиш, ҳақ-ҳуқуқларини англаб етиш каби имкониятларга тезда эга бўладилар. Ўқитувчи эса дидактик жараѐнни қуришда бу методлардан оқилона фойдаланмоғи, уларни мавзу бўйича ўқув элементларининг мураккаблиги ва вақт тиғизлигига қараб чалғиштирмоғи

лозим. Қуйида "Йўналтирувчи текст усули" тўғрисидаги баъзи методлар келтирилади.

Йўналтирувчи текст усули асослари

Йўналтирувчи текст усули ўтган асрнинг 70-чи йилларида «Daimler Benz корхонасининг Гаггенау шаҳридаги (Daimler Benz AG (Gaggenau)) ўқув устахонаси томонидан ишлаб чиқарилган. Бу усул товуш ва тасвирли презентациялар билан жи-ҳозланган мустақил ўрганиш дастурлари шаклидаги лойиҳавий касб-ҳунар таълимига қўшимча сифатида ишлаб чиқарилган.

Йуналтирувчи текст усули доирасидаги харакатлар

КҲТнинг энг муҳим мақсади – ўқувчини малакали касбий фаолиятни бажаришга қодир қилиш, бунинг ичига эса мустакил режалаштириш, амалга ошириш ва текшириш киради. Бўлажак ишчи-мутахассислар бу талабга касб-ҳунарида жавоб беришлари керак.

Албатта, ишчи-мутахассислар бундай кенг малакага уларнинг иш жойидаги шарт-шароитлар ва имкониятлари доирасида жавоб бера оладилар.

Шу боис мустакил режалаштириш, амалга ошириш ва текшириш деганда, ишчи-мутахассиснинг корхонадаги фаолият ваколатлари билан адаштириш мумкин эмас.

Мустакил харакат қилиш дегани, шу англатадики, ишчи-мутахассис унга топширилган ишларни мустакил равишда, яъни бировнинг бошкариб туришисиз амалга ошириши керак. Масалан, бирор ишни бошлашдан олдин иш тартибини режалаштириш, ишлаб чиқариш усулини белгилаш ёки керакли материалларни танлаш ва иш тугатилганидан кейин натижа сифати контролини утказиш.

Бундан ташқари, мустакил ва маъсулиятли ишловчи ишчи-мутахассислардан кутиладиган нарса шуки, улар иш тартибини иктисодий критерийлар асосида, яъни тежамкорлик асосида режалаштириш ва амалга оширишлари керак. Яъни улар, масалан, тежамли ишлаб чиқариш усулларини ишлатиш, материаллардан ёки энергиядан тежамли фойдаланиш усулларини билишлари керак.

Корхонада утказилаётган ўқув жараёнида «мустакил харакатланиш» деб аталган ўқув мақсаднинг эришилиши фақат тасодифан бўлишига йўл қўйилмайди. Бу малакани систематик равишда ўргатиш КҲТ амалиётининг доимий омили бўлиши лозим.

Мустакил харакатланишни ривожлантириш таълимнинг биринчи куниданок унинг таркибий қисми бўлиши лозим. Бунинг учун топшириқларни бажаришда режалаштириш ва текшириш вазифалари киритилиши лозим.

Мукаммал харакат модели

Мукаммал харакат модели – мустакил касбий харакатланиш модели деб ҳам аталган модель – таъриф сифатида касбий-техникавий сохада учрайдиган куплаб иш фаолиятларига мос келади. Масалан, мақсад куринарли, улчанарли натижалардан иборат бўлган холларда. Бу модель бир касбий харакатни 6-та алохида харакат босқичларига бўлади.

Мукаммал харакатни амалга оширилишининг ўзи урганиш билан тенг деб хисобланади. Педагогик муаммо шундан иборатки, ҳар бир алохида босқич бўйича бир стратегияни танлаш кераккки, ўқувчи ҳам хаёлида (хаёлда синов сифатида харакатни бажариш), ҳам унгида мукаммал харакатларни бажариши таминланиши керак.

Ййналтирувчи текст усули бу муаммони шундай ҳал қилади: бу усул хаёлда бажариладиган жараёнларни деярли ташкарига чикаради. Яъни, одатда фақат хаёлда бйлиб утадиган нарсалар, бу усул бййича ёзилиши ёки овоз чикариб айтилиши керак.

Шунинг учун бу ерда бир-неча тескари алоқа жараёнлари мавжуд (процессы обратной связи).

«Маълумот йиғиш» (1), «Режалаштириш» (2), «Амалга ошириш» (4) ва «Текшириш» (5) босқичларини йқувчи дейярли бутунлай узт ёки кичик гурухларда бажариши мумкин. «Қарор кабул қилиш» (3) ва «Хулоса чиқариш» (6) босқичларида эришилган натижалар эса йкитувчи ёки инструктор билан батафсил мухокама килиниши керак.

Ўқув жараёнини бундай босқичларга булиниши йқувчиларни иложи борича купрок мустакил урганишга туртки беради. Ўқувчиларга «Маълумот йиғиш ва Режалаштириш» босқичларида ёзма ҳужжатлар, масалан техник чизмалар, жадваллар, эслатмалар, ййриқномалар ёки йкитувчи йзи тузган ҳужжатлар берилса, мақсадга мувофиқ бйлади. Бундай ҳужжатлар мустакил урганиш жараёнини жуда яхши кучайтиради.

Инструктор ва йқувчиларнинг узини тутиши бу усулни қйллашда аниқ шаклланади: Инструктор йқув жараёнида модератор ролини уйнайди, яъни у ҳар бир босқич учун керакли маълумот материалларини тайёрлайди ва йқувчиларга мустакил Маълумот йиғишда ёрдам бериб туради. У йқувчиларни аниқ мақсадга каратилган иш-харакат қилишига туртки беради, укувчининг прогрессини назорат қилади ва йқувчилар билан биргаликда урганишдаги нуқсонларни бартараф этиш ййллари хақида ййлайди.

Ўқувчи эса йз таълимининг фаол қатнашчиси бйлиб қолади. Энди у фақат тингловчи эмас, балки бажариладиган топшириқ учун керакли барча маълумотларни йиғади, йз иш тартибини ва керакли вақтни йзи режалаштиради ва қолаверса йз иш натижасини йзи баҳолайди. Буларни ҳаммасини йқувчи битта йзи қилиши мумкин ёки бошқа йқувчилар билан биргаликда бажариши мумкин, бу эса мақсадга нихоятда мувофиқ бйлади.

Ўқувчилар шундай роль уйнашлари ва йзларини шундай тутишлари «пойдевор квалификациялар» деб аталган кобилиятлар ривожланишига жуда ҳам катта ёрдам беради, яъни мустакил урганиш, мулокот тузиш, командада ишлаш ва энг мухими йз натижаларини йзи баҳолаш ва иш-харакатларини режалаштириш каби кобилиятларини ривожлантиради. Ййналтирувчи текст усули доирасидаги ҳаракатлар қуйидаги тарзда амалга ошади:

1. Маълумот йиғиш

Ўқувчилар уларга берилган иш топшириғини таҳлил қилиб, дарсликлар, йзларининг шахсий ёзувлари ёки бошқа техник ҳужжатлар асосида иш тартиби босқичлари ёки керакли хомашёлар хақида мустақил равишда маълумот йиғишади.

Бунинг учун улар ййналтирувчи саволлардан, берилган

топширик таърифи ва йкув максадлар хакида маълумотлардан фойдаланишади.

2. Режалаштириш

Сйнг йкувчилар мустакил равишда иш режасини тузишади (масалан, ишлаб чикариш усули, иш боскичлари, материал, инструментлар, ёрдамчи

воситалар). Иш режаси формуляр ёки бланк шаклида уларга олдиндан берилиши мумкин.

Ўқувчилар бу ерда ҳам ўзларининг, масалан назарий дарсда қилинган, шахсий ёзувларидан фойдаланишади.

3. Қарор қабул қилиш

Ўқувчилар Инструктор билан биргаликда режани амалга ошириш хақида қарор қабул қилишади.

4. Амалга ошириш

Ўқувчилар иш топшириғини тузилган иш режаси асосида мустақил амалга оширишади.

Инструктор эса ўқувчилар ишини назорат қилиб туради ва тегишли «Назорат протоколи»га назорат натижаларини ёзиб боради.

5.Текшириш

Ўқувчилар ўз иш натижасини ўзлари текширишади (масалан, иш натижаларини сифат критерийлари асосида баҳолаш ва кўрсатгичларни тегишли протоколга ёзиб қўйиш).

Ўқувчилар бир бирининг натижасини текширишга жалб этиладилар.

Инструктор натижаларни маҳсус «Ҳулосалар вароғи»га ёзиб қўяди.

6. Ҳулоса чиқариш

Ўқувчилар ва инструктор биргаликда иш жараёни ва натижаларини тахлил қилишади. (Асл кўрсатгичларни норма кўрсатгичлари билан таққослаш; норма кўрсатгичларига эришилмаганлиги сабаларини аниқлаш. Кейинга сафар нималар яхшироқ қилиниши керак бўлади?). Бунинг учун инструктор «Назорат протоколи» ва «Ҳулосалар протоколи»дан фойдаланади.

TA'LIM JARAYONIDA AQLIY HUJUM USULI

TA'LIM BERUVCHI FAOLIYATI

O'QUVCHILARNING O'ZLARINI ERKIN XIS ETISHLARIGA SHAROIT YARATIB BERISH

O'QUVCHILAR TOMONIDAN BILDIRILAYOTGAN HAR QANDAY G'OYA BAHOLANMAYDI

G'OYALARNI YOZIB BORISH UCHUN YOZUV TAXTASI YOKI VARAQLARNI TAYYORLAB QO'YISH

MUAMMO (YOKI MAVZU)NI ANIQLASH

MASHG'ULOT JARAYONIDA AMAL QILISHI LOZIM BO'LGAN SHARTLARNI BELGILASH

O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKR YURITISHLARI, SHAXSIY FIKRLARNI ILGARI SURISHLARI UCHUN MUHIT YARATADI

BILDIRILAYOTGAN G'OYALARNI ULARNING MUALLIFLARI TOMONIDAN ASOSLANISHGA ERISHISH VA ULARNI YOZIB OLISH

QOGOZ VARAQLARI G'OYA (YOKI FIKR) LAR BILAN TO'LGANDAN SO'NG ULARNI YOZUV TAXTASIGA OSIB QO'YISH

BILDIRILGAN FIKRLARNI YANGI G'OYALAR BILAN BOYITIS I ASOSIDA ULARNI QUVVATLASH

G'OYALARNING TURLICHA VA KO'P MIQDORDA BO'LISHIG AHAMIYAT QARATILADI

BOSHQALAR TOMONIDAN BILDIRILGAN FIKR(GOYA)LAR USTIDAN KULISH, KINOYALI SHARXLARNING BILDIRILISHG YO'L QO'YMASLIK

YANGI G'OYALARNI BILDIRISH DAVOM ETAYOTGAN EKAN, MUAMMONING YAGONA TO'G'RI YECHIMINI E'LON QILISHGA SHOSHILMASLIK

BOSHQALAR TOMONIDAN BIDIRILAYOTGAN FIKRLARNI YODDA SAQLASH, ULARNING FIKRLARIGA TAYANGAN HOLDA YANGI FIKRLARNI BILDIRISH, BILDIRILMAGAN FIKRLAR ASOSIDA MUAYYAN XULOSALARGA KELISH KAB HARAKATLARNING O'QUVCHILAR TOMONIDAN SODIR ETILISHIGA ERISHILADI

TA'LIM OLUVCHI FAOLIYATI

O'quvchilar tomonidan bildirilayotgan har qanday g'oya baholanmaydi

O'quvchilarning mustaqil fikr yuritishlari, shaxsiy fikrlarini ilgari surishlari uchun muhit yaratadi

G'oyalarning turlicha va ko'p miqdorida bo'lishiga ahamiyat qaratiladi

Boshqalar tomonidan bildirilayotgan fikrlarni yodda saqlash, ularning fikrlariga tayangan holda yangi fikrlarni bildirish, bildirilmagan fikrlar asosida muayyan fikrlar asosida muayyan xulosalarga keish kabi harakatlarning o'quvchilar tomonidan sodir etilishiga erishiladi

4 поғона усули асослари

Тахминан ўтган аср 30-чи йилларидан бошлаб Германияда корхоналарда ўтиладиган касб-ђунар таълимида «4 поғона усули» кенг қўлланмокда. Хозиргача ђам бу усул психо-моторик кобилиятларни ўргатишда энг унумли усул деб ђисобланади.

Бу усул АҚШда пайдо бўлиб, саноат корхоналарида конвейерли ишлаб чиқариш кўпайган сари шундай ўргатиш усуллари зарур бўлиб қолдики, ишчилар бир ђилда қайтариладиган қўл кўникмаларини иложи борича тез ва мукаммал равишда ўрганиб олишлари керак эди.

Бу усулда амалий кўникмаларни ўзлаштириш жараёни 4 поғона доирасида кечади. Бу поғоналарнинг номи: «Тушунтириш», «Нима қилиш кераклигини кўрсатиб бериш», «Кўрсатилган тарзда қайтариш», «Машқ қилиш».

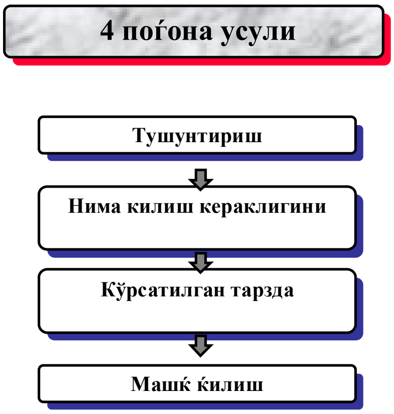

Яъни, инструктор ўқувчиларга аввал кичикроқ бир иш босқичини тушунтириб, беради, кейин нима қилиш кераклигини қилиб кўрсатади. Сўнг ўқувчи шу иш босқичини кўрсатилган тарзда қайтариши (имитация қилиши) керак. Ўқувчи қайтариб қилаётган пайтида инструктор хатоларини тўғрилаб туради (мақтайди ёки танқидлайди).

Ундай кейин эса шу иш босқичи машқ тарзида ўқувчи уни мукаммал ўзлаштиргунича кўп маротаба қайтарилади.

Бу усул психологияда асосланган бўлиб, бихевиоризм (яъни инсон ўзини тутишига оид) назариялардан олинган. Хайвонлар устида ўтказилган экспериментлар йўлида олинган натижалар кейинчалик инсонга нисбатан қўлланиши бошланган. Бу ерда қўзғовчи (раздражитель) ва реакция каби элементлар ђамда конкрет ўлчаниши

мумкин бўлган кўрсатгичлар муҳим роль ўйнаган. Чунки олимлар фикри бўйича, режа асосида ишлатилган ташқи қўзғовчилар ва назорат қилиниши мумкин бўлган реакцияларгина етарли даражада текширилиши мумкин ва шундан келиб чиқиб, умумий илмий хулосалар чиқариш мумкин деб хисобланган.

Қуйидаги илмий хулосаларни таъкидлаб ўтиш зарур:

1. Ўзлаштириш (ўрганиш) – бу «Қўзғаш таъсири-Реакция» кетма-кетлиги такрорланишининг натижасидир. Шу такрорлар сони қанча қуп бўлса, ўзлаштириш натижаси шунча яхши бўлади. («Такрор орқали ўрганиш» принципи)
2. Иккинчи қўзғовчи биринчи қўзғовчи билан биргаликда тез-тез ишлатилиб турса, у биринчи қўзғовчининг ўрнини боса олади. («Шартли рефлекслар орқали урганиш» принципи)
3. Ўзлаштиришда эришилган яхши натижалар мақтаб турилса, бундай натижалар кўпайиб бораверади. («Кучайтириш орқали ўрганиш» принципи)
4. Аниқ бир мақсадга қаратилган тарзда ишлатилган мақтов ва жазолар орқали деярли исталганча тегишли ўзини тутиш тарзлари ўзлаштирилиши ва яна йўқ қилиниши мумкин.

Амалиётда ўрганиш учун эса бундан қуйидаги хулосалар чиқарилди:

Қўзғовчи сифатида берилган бир иложи борича қисқа саволга тўғри жавоб берилиши билан уни дарров (масалан „Яхши жавоб!» деб) мақтаб қўйиш керак. Нотўғри жавоб ҳам очиқ ва ойдин танқидланиши (танбехланиши) лозим.

Ёки амалиётда: ўқувчилар бир иложи борича қисқа иш босқичи билан таништирилади, сўнг уни қайтарадилар ва то уни мукаммал билмагунларича машқ қиладилар. Бу ҳам очиқ ва ойдин тан олиниши керак. Бу ерда кичик ўқув босқичлар катта аҳамиятга эга.

Бугунги кунда бу усулга баъзи дидактик элементлар қўшилиб мукаммалаштирилди. Бундан ташқари, босқичларни бироз мураккаброқ қилишга ҳаракат қилинмокда. Яъни, шундай машқлар ҳам киритилиши мумкинки, улар доирасида ўқувчи

бирданига бир-неча кўникмалар ва операцияларни амалга бажариши керак. «Тушунтириш» ва «нима қилишни кўрсатиб бериш» поғоналари эса босқичма-босқич амалга оширилади.

Хайвонлар устида муваффақиятли ўтказилган экспериментлар асосида олимлар инсон ўзини тутишини истаганча манипуляция (бошқариш) мумкин деб ћисоблаб, инсон фикрлашидаги ички жараёнларни батамом эътибордан ташқарида қолдиришган, чунки улар фақат бир жонзод ташқи қўзғовчиларга қандай реакция қилишларини ўлчаган холос.

Кўникмаларни ўргатишда эса бу усул ўзини жуда ћам яхши оқлади. Шунинг учун бу усул касбий-техникавий сохаларда энг аввало иш ўрнида керакли кўникмаларни ўргатишда келажакда ћам мућим роль ўйнайди.

4 поғона усули доирасидаги харакатлар

4 поғона деб, қуйидаги поғоналар

аталади. Улар давомида бир инструктор, бир ўқувчилар харакат қилади:

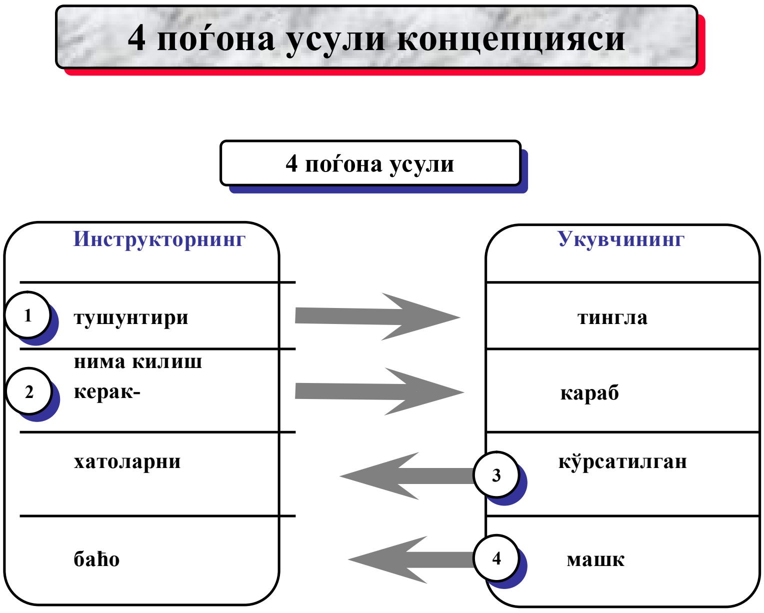

1-чи поғона: Инструктор нима қилиш кераклигини **тушунтиради**.

У ўқувчиларга маълум бир иш босқичи ёки бир кўникмани қўллаш учун керакли барча маълумотларни беради. Ўқувчилар эса инструктор оғзаки тушунтиришларини тинглашади.

2-чи поғона: Инструктор тушунтирилган иш босқичи қандай қилиниши кераклигини **қилиб кўрсатади**, ўқувчилар эса қараб туришади. Одатда инструктор нима қилаётгани хақида ўқувчиларга изоҳлар (комментарийлар) бериб боради. Яъни бу ерда демонстрация (намойиш этиш) тушунчаси ҳам ишлатилиши мумкин.

3-чи поғона: Инструктор кўрсатиб берган иш босқичини **кўрсатилган тарзда қайтарадилар**. Инструктор улар қилаётган иш юзасидан ўз фикрини билдириб, хатоларни тўғрилаб туради.

4-чи поғона: Ҳар бир ўқувчи иш босқичини кўрсатилган тарзда қайтариб кўрганидан ва иш босқичини тўғри бажариш бўйича инструкторнинг изоҳларни тушунганидан кейин, бу иш босқичи кўп маротаба **машқ қилинади** ва кераклигича, яъни мақбул натижа эришилмагунича, такрорланади.

Бундан кейин инструктор кейинги иш босқичига ўтади. Бу босқич ҳам 4 поғонадан иборат.

Бу 4 поғона усулининг асосий белгиси шуки,

- инструктор томонидан бошқарилган назарий ва амалий маълумот бериш даврлари (фазалари) энг бошида туради, сўнг эса ўқувчиларнинг харакатлари билан алмашинади,

- ўқувчиларнинг харакатлари инструктор кўрсатиб берган харакатлар доираси билан чекланган,
- ўқувчилар индивидуал ўрганишга (ўзлаштиришга) йўналтириладилар, лекин муста- қил фикрлашга ћақлари йўқ,
- иш ташкиллаштириши (иш тартиби) одатда хеч қандай янгича ёндашувларга йўл қўймайди.

4 поғона усули доирасидаги инструктажлар

1-чи поғона: Тушунтириш – Қизиқтириш (мотивация) – Маълумот бериш

Инструктор биринчи навбатда инструктажни синфхонадами ёки иш ўрнида ўтказмокчилигини ћал қилади. Бу инструктаж моћиятти ва турига боғлиқ. У инструктаж вақти 20-30 дақиқадан ошиб кетмаслигини режалаштиради.

Топшириққа қаратилган иш инструктажи ўқувчиларни қизиқишини ўйғотишдан бошланади, чунки уларнинг қизиқиш ва эътиборини ўрганилаётган нарсага қаратилиши керак.

Сўнг инструктор ўқувчиларга амалий топшириқни бажариш учун керакли барча маълумотларни беради ва бажариладиган жараёнларни тушунтиради. Шу пайтда у ўзи амалий тажрибасидан таниган барча ўқув-дидактик материаллардан, масалан, чизмалар, иш режалари, эксплуатация бўйича инструкциялар, инструментлар ва хомашёлардан кўргазмали материаллар сифатида фойдаланиши мумкин.

Инструктор иш босқичларини уларнинг кетма-кетлигида тушунтиради ва, керак бўлса, ўқувчиларга шу босқичларни ўзларининг иш режаларига киритишларини талаб қилади.

Шу пайтни ўзида у ўқувчиларга сифат фарқини намойиш этиш мақсадида яхши ва ёмон синов иши мисолларини кўрсатиши мумкин. Ўқувчилар нисбатан пассив бўлишади, улар тинглашади ва қараб туришади.

2-чи поғона: Нима қилишни кўрсатиб бериш – Демонстрация (намойиш)

Бу поғонада инструктор тушунтирган иш босқичларини ўзи қилиб кўрсатади. Бунинг учун у аввал керакли иш ўрнини пухталик билан тайёрлаб қўйган бўлади ва ўша иш ўрнида демонстрацияни (намойишни) ўтказади. Ишни бажариш учун керакли барча инструментлар, ђомашёлар ва иш режаси ђамда, керак бўлса, тегишли станок (ускуна) тайёрлаб қўйилган бўлиши керак.

Намойиш қилаётган пайтда инструктор ўқувчилар диққат билан қараб туришларини таъминлайди.

Бирор кўникмани 3 марта намойиш қилиниши тавсия этилади:

1. Намойиш: оддий тезликда ўтказилади; ўқувчиларда тўла ва ђақиқий тасаввур пайдо бўлиши учун
2. Намойиш: атайин секин тезликда ўтказилади; ђар бир босқични алођида ва хусусиятларни яхшироқ кўрсатиш ђамда међнат хафсизлиги қоидаларини тушунтириш учун
3. Намойиш: оддий тезликда ўтказилади; кўникмани яна бир марта тўла равишда

кўрсатиш ва ўқувчиларда «ички сурат» (яъни аниқ тасаввур) пайдо бўлиши учун

Намойиш қилаётган пайтда инструктор ћар бир қадамини изоћлаб боради. Сўнг бевосита инструктаж қисми тугайди.

3-чи поғона: Кўрсатилган тарзда қайтариш – Тақлид (имитация)

Энди эса ўқувчиларнинг ћар бири инструкторнинг харакатларини у кўрсатган тарзда қайтаришлари керак. Ўқувчилар ишлаётган пайтда инструктор ўз фикрини билдиради, яхши ишни мақтаб, ёмон ишни танқид қилади ва нима қилишни яна бир марта кўр- сатади.

Ћамма ўқувчилар иш жараёнини тушунганлигини кўрганидан кейин инструктор машқ қилишни бошлашга белги беради.

4-чи поғона: Машқ қилиш

Ўқувчилар доимий такрорлаш орқали инструмент ва ускуналарда иш жараёнларини машқ қилишлари учун инструктор уларга етарлича хомашёлар бериб қўяди.

Ћар бир ўқувчи ўзи ишлайди ва бир ћил ишлаш усулларини қўллайди.

Агар иш натижаларининг сифати мақбул натижа стандартига (олдиндан белгиланган сифат критерийлари – аниқ мақсадларга) жавоб берса, иш тугатилиши мумкин.

Инструктор бу ерда назоратчи вазифасини бажаради.

Венн диаграммаси

Одатда ҳар куни сўзлашув жараёнида минглаб сўзлардан фойдаланамиз. Мутахассисларнинг фикрича, бирор бир хорижий тилни ўрганиш учун кундалик ҳаётимизда тез-тез мулоқот қилиб туришимиз лозим экан. Чунки тил ўрганишда фақат назарий билимнинг ўзи етарли эмас. Шуниси ҳам борки, бегона тилда сўзлашишга дастлаб ийманамиз, уяламиз. Биз дарс-машғулотларимизда фойдаланаётган замонавий методлар эса ўқувчиларнинг тилни ўзлаштиришларида содда ва оддийликка хизмат қилмоқда.

Масалан, коллежимизда рус тили дарсларини ўтишда ўқувчиларга эркин мулоқот муҳитини яратиб беришга интиламиз. Дарсда кўпроқ ўзлари билган сўзлардан фойдаланиб, суҳбатлашишни машқ қиладилар. Олайлик, ўқувчилар дарсни рус тилидаги янгиликларни айтишдан бошлайдилар. Кўрганларини, кун янгиликларини гапириб берадилар. Бу улар учун қулай, албатта. Шундан кейин турли хил ўйинлар асосида дарсни давом эттирамиз. Мисол учун, кластер, балиқ склети, венн диаграммаси каби методлар анча яхши самара беради.

Айниқса, венн диаграммаси методидан фойдаланиш анча қулай ва қизиқарли. Бунда ўқувчилар тўрт гуруҳга бўлиниб, ҳар бирига ном қўйилади. Синф тахтасига уч доира чизилади. Шундан кейин гуруҳларга топшириқлар берилади. Яъни, мавзунинг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари таққосланиб, учрайдиган ўхшаш белгилар бир ва иккинчи диаграммаларнинг кесишмасидан ҳосил бўлган қисмга ёзилади. Гуруҳлар жамоада вазифа бажариб бўлгач, сардорлар танланади. Сардорлар ўқувчилар томонидан билдирилган фикрларни умумлаштириб, ёзув тахтасида акс эттирилган диаграммани тўлдирадилар. Бу услуб гуруҳда ижодий рақобат ва эркин муҳитни яратади. Барчани фаолликка ундайди.

Шунингдек, ўқувчиларни мустақил ишлашга ўргатамиз. Мустақил ишда ўқувчи ўзи ёқтирган мавзу юзасидан турли кўргазмали қуроллар ясаб келиб, унинг дарсга алоқасини рус тилида тушунтириб беради.

Бир сўз билан айтганда, машғулотларни интернет, умуман, замонавий технологиялардан кенг файдаланган ҳолда олиб бораётганимиз, дарс самарадорлигини ошириб, ўқувчиларнинг фангани қизиқишини орттирмоқда.
- See more at: http://zarnews.uz/jamiyat/1507-zamonaviy-metodlarning-afzalligi.html#sthash.h0hE7LVJ.dpuf

Маълумки, таълим жараёнига интерфаол методларни қўллашга қизиқиш ва талаб ошиб бормоқда. Сабаби, бундай методларни қўллаш таълимнинг янада самарадор бўлиши, ўқувчиларнинг ўқишга бўлган мотивацияларини ошириради. Ўқитишнинг икки шакли мавжуд: ўқитувчига мослашган шакли; интерфаол ўқитиш шакли. Интерфаол ўқитиш шакли билим бериш, “ўқитувчи ва ўқувчи”, “ўқувчи-ўқувчи”, “ўқувчи ва ўқитувчи” ҳамкорлигига асосланган. Ўқитувчиларга ўзбек тили фанларида фойдаланишлари мумкин бўлган интерфаол методларнинг айримларини тавсия қиламиз.

Ўзбек тили дарсини ўтишда Венн диаграммасидан фойдаланишни тавсия қиламиз. Масалан, “Келишиклар”, “Феъл замони”, “Сифат”, “От” каби сўз туркумлари ҳамда рус тилида мавжуд шу каби мавзуларини ўтишда Ушбу метод яхши самара беради.

“Вен диаграммаси” стратегиясини қўллаш асосида ўзлаштирилган билимлар мустаҳкамланади. Синф ўқувчилари 4 гуруҳга бўлинадилар, гуруҳлар номланади. Синф тахтасига қуйидаги тартибда 3 доира чизилади. Гуруҳларга қуйидаги топшириқлар берилади: Мавзунинг ўхшаш ва фарқли жиҳатларини таққослаш. Ўзбек тилидаги феъл замонларига хос бўлган белгиларни 1-қисмга, рус тилдагисини 2-қисмига ва ҳар иккаласида учрайдиган ўхшаш белгиларни 1 ва 2-диаграммаларнинг кесишмасидан ҳосил бўлган қисмига ёзилади. Гуруҳлар жамоада вазифа бажариб бўлишгач, сардорлар танланади. Сардорлар ўқувчилар томонидан билдирилган фикрларни умумлаштириб, ёзув тахтасида акс эттирилган диаграммани тўлдирадилар.

Дарслик билан ишлаш. Талабалар дарсликдаги мавзу борасида маълумот берувчи матнни диққат билан ўрганадилар. Умумий матннинг таркибий қисмлари ва улар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни аниқлайдилар ва умумлаштирадилар, яъни моделлаштирадилар.

Гуруҳларнинг аъзолари ўзаро кенгашиб, ўқув материалини моделлаштирадилар (мавзу моҳиятини тўла акс эттирувчи схема чизилади).

“Quruq usulda qurilish va pardozlash ishlari texnologiyasi”

Reja:

1. Qurilish jaryonida quriq usulda bajariladign ishlar va qo’llaniladigan materallar.
2. Binova inshootlar ichki kansiruksiyalarni va pardadevorlarni geps plitalar bilan mantaj qilish ishlari.
3. Binolarning yengil ichki konstiruksiyalani mantaj qilish.
4. Gipsakarton KNAUF firmasida ishlatiladigan asbob usknalardan qanday foydalanladi.

Tayanch so’z iboralar

Bino konstruksiyalari

Sirtlarini quruq pardozlash bo‘yicha umumiy.

Sirtlarni yirik o‘lchamli listlar bilan qoplash.

Xona va devorlarini gips-kartonli listlar.

(GKL) bilan qoplashga tayyorlash.

Respublika chet mamlakatlar quruvchilari tajribalarini o‘rganish asosida pardoz ishlarini industriallashtirish, “quruq usulda pardozlash” usullardan foydalanish zamirida pardozlash ishlari bajarilishini tezlashtirish, yangi ko‘rinishlar, dizayn masalalarini echishga qaratilgan edashuvlarni o‘rganishga bag‘ishlangan. 1960-70 yillarda Leningradli quruvchilar (Rossiya) loyixachilar bilan xamkorlikda ichki pardoz ishlarini industirlashtirish, to‘la quruq usullarga o‘tish masalasini echishga kirishishgan. 1970 – yillardan boshlab Lelingrad viloyati obektlarida “kuruq usulda pardozlash” usulda ish olib boriladi. Ular shiftlar, devorlar, pollarni pardozlash , peregarodkalarini qurish ishlarida namoyon bo‘ladi.

Xo‘l va quruq pardozlash usullaridan aralash foydalanish va texnologik jarayonlarni mexanizatsiyalash bilan qurulish muddatlari sezilarli darajada qisqaradi.

SIRTLARINI QURUQ PARDOZLASH BO‘YICHA UMUMIY Quruq usulda pardozlash tizimini tadbiq qilish uchun pardoz konstruksiyalari, materiallari ishlab chiqarishni industrlashtirish, qotirish elementlari konstruksiyalarini ishlab chiqarish, montaj ishlarini amalga oshirish texnologiyasini to‘liq o‘zlashtirish bo‘yicha katta ishlar qilindi.

Bajarilgan ishlar natijasida quydagilar aniqlandi.

- zavodda tayorlanishi mumkin bo‘lgan unifikatsiyalashgan pardoz buyumlar makalaturasi aniqlanadi.

- SHiftlari, devorlari inditsturial pardoz materiallariga uzoq muddatga chidaydigan komfort muxit yaratish, estetik lichenka nuqtai-nazardan funksional talablar tizimi ishlab chiqiladi.
- Industirial pardozlash uchun uni funksional ko‘rsatgichlari modul tizimi aniqlanadi.
- Pardoz ishlarini bajarish uchun asbob-uskunalar, kichik mexanizmlarning zaruriy norma komplekti aniqlanadi.
- Pardozlash jarayonlarni namunaviy xaritasi ishlab chiqildi.

Turli ishlarni soxasiga mo‘ljallangan binolarni pardozlash, indistirlashtirish quydagi asosiy talablarni bajarishni nazarda tutadi.

- pardoz ishlarini bajarishda mexnat xarajatlarini maksimal darajada kamaytirish.
- Buyumlar komplektining to‘liq zavod sharoitida ishlab chiqarish.
- Xo‘l usulda bajariladigan pardoz ishlari misqolini maksimal darajada kamaytirish.
- YUqori sifatida pardozlash taminlash.
- Qoplanadigan materiallardan materiallarni ekspluatatsi davrida aloxida uchaskalar bo‘yicha almashtirish imkoniyatining bo‘lishi.
- Pardoz qoplamalar ortida qoladigan muxandislik komknikatsiyalarini ekspluatsiya qilishda qulayliklar yaratish.

YAngi tizimning joriy etilishi bilan xo‘l pardozlash misqoli juda kamaydi. Quruq usulda pardoz materiallari sifatida polimerlardan keng foydalaniladi. Jumladan: PDO-12, PDO gopolivinilxlorid dekorotiv pardozlovchi plenka, qogoz qatlamli plastik, polivinxlorid tekis va karobkali reykalar va boshqalar. Qekstonit (suniy teri), rangli polivinxlorid pastasini gazlamadan tayyorlangan asosga topshiriqda belgilangan naqsh yoki rasmni etiborga olib to‘shaladi.

- Qogoz qatlamli plastik kriftramli maxsus qogozni issiq preslash usulida (bir necha qatlamda) tayyorlanadi. Qogozga qatlamlar bo‘yicha termoaktiv smola shimdiriladi. Listni o‘lchash 300x1700mm qalinligi 1,5-1,8mm. Qatlamli plastik qurulishda glazurli plitkalarni DVPvaDSPlarni almashtiri mumkin.
- Tekis va korobkali polivinil xlorid reykalar.Uzunligi 2000-3000 mm,eni 50-200mm, kalinligi 3014mm ulchamlarda.
- Xajmiy dekararativ polidekar kattik polivinilxlorid listda aborat bulib 500x500 mm ulchamda chikariladi.
- Svam stekloplastik -1000x1000 mm ulchamda kalinligi 2,5 mm etib chikariladi. Osma shiftlarni kurishda ishlatiladi.
- Viniplast dekarativ list. Issik presslash usulida ishlab chikarib 400x400,500x500,600x600,800x800mm ulchamlarda buladi kalinligi 0,4-0,8mm sirti releyflt,rangli, rasm tushirilgan bulishi mumkin.
- Gipsakarton plitalar gips ikki tomonidan kogoz karton yopishtirilgan buladi. Devor uchun va shift uchun turli kalinliklarda chikariladi. SHift uchun 0,8sm,devor uchun 1sm kalinlikda buladi.
- Plastik list- kundalang kesimi korobkachali kalinligi 160mm Uzunligi 6m xar biri1m atrofida buladi. SHiftarni va devorlvrni koplashda ishlatiladi.
- Alyukobond –alyumin kompozitli panel –ikki tomonidan ranglangan alyumin listlar bilan koplangan ichkariga plastmass jami kalinligi 0,5mm gacha.Ichki va asosan tashki sirtlarni koplash uchun ishlatiladi.

- Laminat koplama –eni -10-18sm,kalinligi 12mm gacha bulgan listlar, taxta kurinishidagi yogos,plastmassa kauchukni preslab xosil kilinadi.
- Armstrong,angmingrand osma shiftlar. Akmitran past sortli asbest kogozi govokli kilib preslab xosil kilinadi. 300x300mm dan 600x600 mmgacha ulchamdagi plitkalar kurinishida chikariladi.Armstrong engillashtirilgan gips plitkalar 60x60 sm ulchamda chikariladi.

Sirtlarni yirik o‘lchamli listlar bilan qoplash Xonaga gips-karton listlar (GKL) qoplanguncha qadar parket va linoleum pollar uchun asos tayyorlangan bo‘lishi, elektr xamda boshqa muxandislik tarmoqlari montaj qilingan bulishi kerak.. Listlar qoplanadigan devor namligi: gisht yoki beton bo‘lsa 8, yogoch bo‘lsa 18 % dan ortib ketmasligi zrur.

Qish kunlarida xona xarorati +5" S dan past bo‘lsa, xona qo‘shimcha isitiladi. Agar xona suvalgan bo‘lsa, suvoqning kurishi kutiladi.

Dastlab, sirtlarga qoplanadigan listlar yuzalarga moslab qirqib olinadi. Ularni qirqish maxsus stolda amalga oshiriladi .

Stol-verstak yogochdan tayyorlangan bo‘lib, eni 1200 m, yani GKL eniga mos bo‘ladi. Gips-karton listlarni qirqish uchun maxsus pichoq va o‘lchash uchun reyshina ishlatiladi.

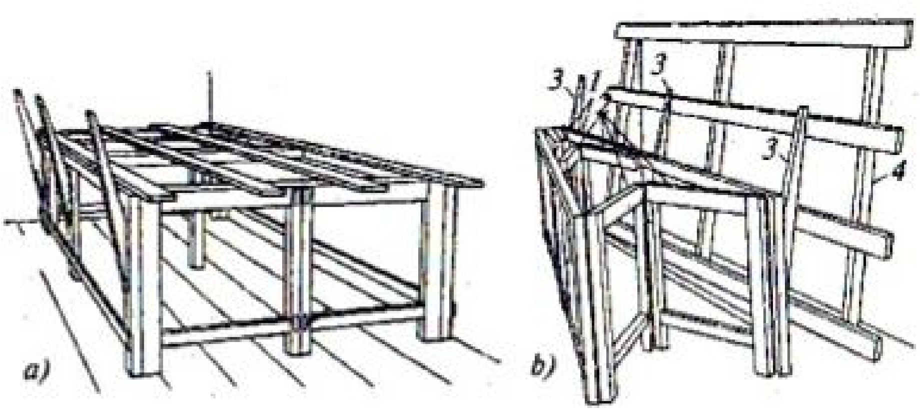

-rasm. GKL larni bichish va kirkish yigiluvchi stol verstak:

a) ishchi xolatda; b) yigilgan xolatda; 1-buylama rama;
2- kundalang rama; 3-listning tayanish ustuni;
4- stolning panjara kopkogi.

Xatkash (reyshina) chizigi o‘rtasida bo‘ylama o‘yiќ bo‘lib, unga xarakatlanuvchi moslagich o‘rnatilgan bo‘lib, kerakli xolat tanlangach, bolt yordamida qotiriladi. Xarakatlanuvchi moslagichning ikki turi bo‘lib, biri qirquvchi pichoq uchun, ikkinchisi nazorat uchun xizmat qiladi. Pichoqning uchi xarakatlanuvchi moslagichdan 2 mm chiqib turadi Yo‘naltiruvchi chegaralar ikki qavatli bo‘lib, ular o‘zaro murvarli bolt bilan

qotiriladi. Ostki chegara GKL dan 5 mm qalin qilib ishlangan bo‘lib, u GKL qirrasi bo‘ylab xarakatlanadi. xarakatlanuvchi moslagich va unda o‘rnatilgan pichoqni ixtiyoriy xolatga qo‘yib, GKL ni qirqish mumkin.

-rasm. GKL ni kirkish uchun pichok

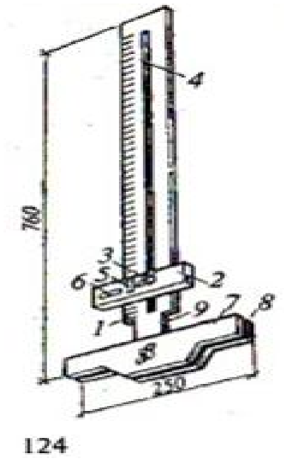

- rasm. GKL larni ulchash va bichish uchun reyshina.

1-chizgish; 2-moslagich; 3- murvatli bolt; 4- buylama uyik;
5- nazorat teshigi; 6-pichok uchun uyik; 7- ustki yunaltiruvchi chegara;
8- ostki yunaltiruvchi chegara; 9-metall chegara.

Xona va devorlarini gips-kartonli listlar Xonadagi ichki va tashqi burchaklarni GKL yordamida qoplashda ularni bukish uchun tomonlardan biri pichoq yordamida qirqilib, so‘ngra maxsus elektr randa yordamida ishlanadi.

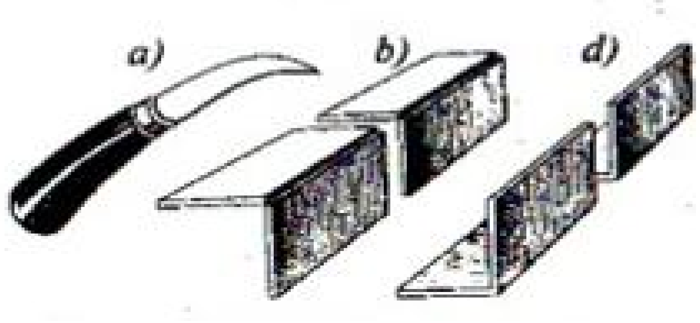

- rasm. GKL da faska chikarish uchun pichok (a), burchaklar uchun tayyor detallar (b) .

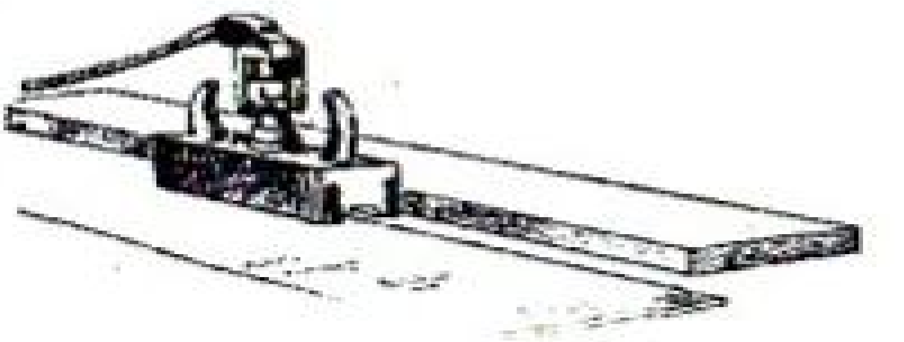

- rasm. GKL kirgogini tekislovchi elektr randa.

Ayrim xollarda listlarning qirgogini tishsiz. diskli elekir arra yordamida to‘grilash mumkin. Bunda gipsdan chang chiqib, noqulay ish sharoiti xosil bo‘lishi inobatga olinib, aloxida ajratilgan va yaxshi shamollatiladigan xonalarda bajarish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Xona va devorlarini gips-kartonli listlar **Gips-karton listlarni asosga qotirish.** Gips-karton listlarni asosga ќotirish uchun turli xil mastikalar ishlatiladi .

Gips boglovchi mastikalarning ogirlik buyicha tarkibi

Tashkil etuvchilar	Mastikalar			
	gipsli	Gips-perlitli	Sulfat-gipsli	Gips - tuponli
Gips boglovchi	100	100	87	80
LST	-	-	3,6	-
KMS ning 10% li suvdagi eritmasi	8	8	0,5	8
Perlit	-	4	-	-

YOgoch tuponi	-	-	-	9,4
Suv	70	65	42	65

GKL beton yuzalarga asosan, kozein-sementli mastikalar bilan qotiriladi. Ularga gips boglovchi qorishma yoki mastika ishlatish mumkin emas qolgan barcha xolatlarda GKL larni yuqoridagi jadvalda keltirilgan mastikalar bilan yopishtirish mumkin.

Mastikalar tez qotganiligi uchun bevosita ish joyining o‘zida tayyorlanadi. Ayrim xollarda mastika tarkibiga qotishni 20-30 min. sekinlashtiradigan qo‘shimchalar qo‘shiladi. Ishning xajmi oz bo‘lganda gipsli mastikalar sigimi 30 litr bo‘lgan konussimon idishlarda tayyorlanadi.

GKL larni yopishtirishda mastika qalinligi listni ushlab qolish qalinligida, mastika egallagan yuza esa GKL yuzasining 10 %dan kam bo‘lmasligi zarur,

Listlar: tayanch mayoqli (reykalariga tayantirib) yoki mayoqsiz (nazorat reykalari yordamida) o‘rnatiladi.

(GKL) bilan qoplashga tayyorlash**.** GKL larni mastika, marka va mayoqlar yordamida o‘rnatish.

GKL qoplanadigan sirtlarda listlarning tutashish joylari aniqlab olinadi. Bunda burchaklarga to‘la list o‘rnatishga xarakat qilinadi. So‘ngra yuzada marka va mayoklar o‘rnatiladi . xar bir list (1) ostida kamida uchta tik mayoќ (2) yotishi zarur, yani xar ikki chetki mayoќ listlar tutashishning asosi bulib, uii eni 80 mm va urtadagisiniki esa 50 mm bulishi zarur. Bino shifti osti va pol ustida xam gorizontal mayoќlar urnatiladi.

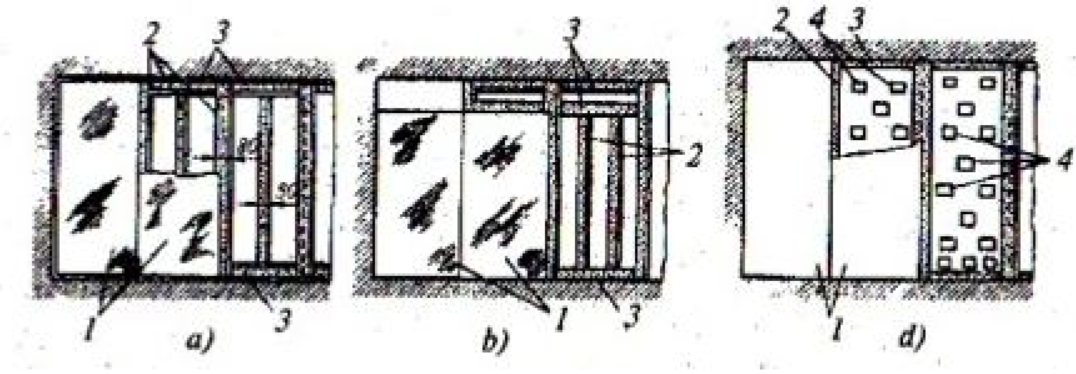

- rasm. Sirtlarni mayoklar yordamida tekislash.

a) tulik listlar ostiga mayok urnatish; b) tula bulmagan listlarga mayok urnatish; d) mayok va markalar urnatish.
1-GKL; 2-tik mayoklar; 3-gshorizontal mayoklar; 4- markalar.

(GKL) bilan qoplashga tayyorlash. Bazida urtadagi tayanch mayoќ urniga mayoќlar urnatilishi mumkin . Ular ulchami rejada 80x80 mm ni tashkil etib, xar 300-400 mm oraliќќa shaxmat tarzida urnatiladi. Markalar materiali GKL ќoplanadigan sirt materialiga mos tushishi lozim. Agar devor gishtdan terilgan bulsa marka va mayoќlar oxak- gipsli ќorishmadan (1:1 oxak- gips nisbatida), sirt betondan bulsa sement-oxakli marka xamda mayoќlar (1:1 sement-oxak nisbatida)

ishlatiladi. Ayrim xollarda mayoq va markalar GKL kirќilganda xosil bulgan chiќindilardan xam tayyorlanadi. SHunday ќilinsa, xar 1 m^2 sirtdan 5kg gacha gips iќtisod buladi.

GKL larni yopishrirish mayoќ va markalar urnatilgandan keyin kamida 24 soat utkazilib boshlanadi.

Birinchi navbatda burchak listlari urnatib olinadi. Bunda marka va mayoќlar ќalinligi 8 mm gacha bulgan metall ќoplama yordamida devorga kuch bilan ќisiladi xamda list chetiga reyka ќuyib, uni engil urish orќali list ostiga yopishtiriladi. Ќolgan listlarni yopishtirish xam xuddi yuќoridagidek amalga oshiriladi.

GKL qoplanadigan sirtlarda listlarning tutashish joylari aniqlab olinadi. Bunda burchaklarga to‘la list o‘rnatishga xarakat qilinadi. So‘ngra yuzada marka va mayoklar o‘rnatiladi . xar bir list (1) ostida kamida uchta tik mayoќ (2) yotishi zarur, yani xar ikki chetki mayoќ listlar tutashishning asosi bulib, uii eni 80 mm va urtadagisiniki esa 50 mm bulishi zarur. Bino shifti osti va pol ustida xam gorizontal mayoќlar urnatiladi.

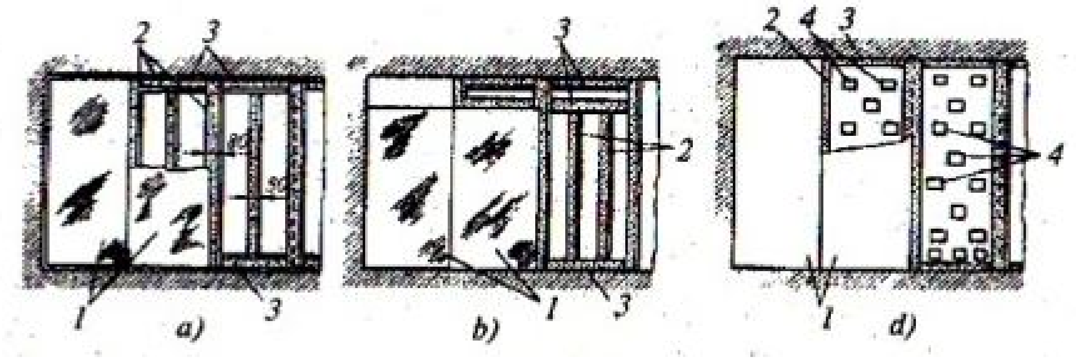

- rasm. Sirtlarni mayoklar yordamida tekislash.

a) tulik listlar ostiga mayok urnatish; b) tula bulmagan listlarga mayok urnatish; d) mayok va markalar urnatish.
1-GKL; 2-tik mayoklar; 3-gshorizontal mayoklar; 4- markalar.

Bazida urtadagi tayanch mayoќ urniga mayoќlar urnatilishi mumkin . Ular ulchami rejada 80x80 mm ni tashkil etib, xar 300-400 mm oraliќќa shaxmat tarzida urnatiladi. Markalar materiali GKL ќoplanadigan sirt materialiga mos tushishi lozim. Agar devor gishtdan terilgan bulsa marka va mayoќlar oxak- gipsli ќorishmadan (1:1 oxak- gips nisbatida), sirt betondan bulsa sement-oxakli marka xamda mayoќlar (1:1 sement-oxak nisbatida) ishlatiladi. Ayrim xollarda mayoq va markalar GKL kirќilganda xosil bulgan chiќindilardan xam tayyorlanadi. SHunday ќilinsa, xar 1 m^2 sirtdan 5kg gacha gips iќtisod buladi.

GKL larni yopishrirish mayoќ va markalar urnatilgandan keyin kamida 24 soat utkazilib boshlanadi.

Birinchi navbatda burchak listlari urnatib olinadi. Bunda marka va mayoќlar ќalinligi 8 mm gacha bulgan metall ќoplama yordamida devorga kuch bilan ќisiladi xamda list chetiga reyka ќuyib, uni engil urish orќali list ostiga yopishtiriladi. Ќolgan listlarni yopishtirish xam xuddi yuќoridagidek amalga oshiriladi.

Gips-karton listlarni sirtlarga bevosita tayanch markalari yordamida yopishtirish. Bunda sirt tekisligi tekshirib kurilgach xar bir list ostiga kamida 6 ta marka, list chetlari

ostiga esa tik va gorizontal yopma marka urnatib olinadi. Listning sirtini yopishtirish uchun markalar oraligiga va list tayanch ќirralariga tasmasimon mastika chaplab olinadi. GKL ostki ќismi plintus ustiga (agar pliutus bulmasa, polga urnatilgan maxsus reyka ustiga) ќiya ќilib urnatiladi va sekin-asta listning ustki ќismini devorga yopishtirib boriladi. Reyka yordamida urnatilgan list zichlanadi.

GKL larni reyka chup yordamida mastika bilan yopishtirish Bu usulda mexnat unumdorligi ancha yuќori buladi. Xar bir list ostiga mastika aloxida xamir tarzida chaplab olinadi, list kirgoќlariga esa tasmasimon tarzda mastika surkaladi. List yuќoridagidek asta asosga yopishtiriladi. Ikkinchi list urnatilgach, birinchi urnatilgan list bilan mosligi reja chup yordamida tekshiriladi. Ќolgan listlarni urnatish xam xuddi shunday tartibda kechadi. chiќib turadigan burchak ќismlarida listning cheti deformatsiyalanishi va kochishini oldini olish uchun chetiga yogoch plastmassa yoki metall profillardan ќoplab ќuyiladi.

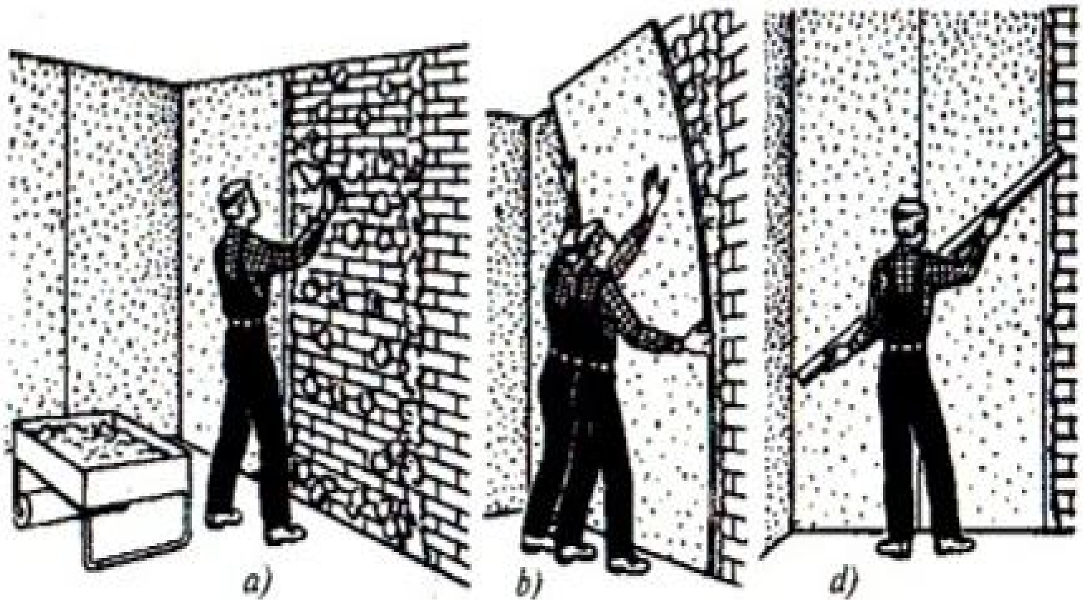

- rasm. GKL larni reja chup yordamida mastika bilan yopishtirish.

a – mastikani chaplash; b-listni urnatish; d- urnatilgan listni zichlash.

Ishini tashkil etish. GKL. lardan devorlarni ќoplash ishini 15. .18 kishidan iborat brigada tarkibidagi zvenolar bulingan potok uslubida bajaradi.

Eshik va deraza nishabliklari, zina xonalarini va xona shiplga GKL ќoplash.

Eshik va deraza nishabliklarini qoplash. Eshik va deraza nishabliklarida GKL larni ќoplash uchun dastlab ular tegishli ulchamlarda olinadi. Devor burchak ќismini yuќoridagi kabi bukish uchun tayyorlab ќuyiladi va zarur paytda kerakli burchak ostida bukiladi. Ќirќib olingan listlarni nishablikka urnatishdan oldin nishablikning yoriќllk tushish burchagi aniklab olinadi deraza nishabligiga GKI.ni yopishtirish ku rsatilgan.

Eshik nishabliklari va deraza osti ќismlari xam xuddi yuќoridagidek ќoplanadi. Ќirќib olingan GKL larni nishabliklarga yopishitirish texnologiyasi ќuyidagicha: deraza romining devorga tutash ќismi va nishablikning tashќi burchakka tutashgan ќismiga mayoќ yoki markalar urnatib olinib, ularga mastika yordamida oldindan tayyorlab olingan GKL lar yopishtiriladi. **Zina devorlarini GKL lar bilan nishabniklariga ќoplashdan**

oldin, ular zina ḱadami ḱiyaligiga oldindan moslab kesib olinadi, bunda u zina ḱadami tusini bilan aniḱ tutashadi.

Vertikal choklar tugri bulishini taminlash zarur. .Ḱirḱib olingan xar bir list vaḱtinchalik urnatilib, sungra mastika yondamida doimiy ḱoplanadi. Zina ḱadamlarini xar biri uchun butun listdan ḱirḱib urin xosil ḱilinmaydi. Agar zina ḱadamini yoki tomonini tuliḱ ḱoplash talab etilsa, xar bir element uchun aloxida GKL lardan ḱirḱilib, mastikalar bilan urnatib chiḱiladi.

Talabalarning bilimini Reyting tizimida baholash

MEZONLARI

Talabalarning fan bo’yicha o’zlashtirish darajasini aniqlashda quyidagi nazorat turlaridan foydalaniladi.

Joriy nazorat (**JN**) – fanning har bir yoki bir necha mavzusi bo’yicha talabaning bilim va amaliy ko’nikmalarini baholab borish uchun amaliy mashg’ulotlarda amalga oshIriladi.

Oraliq nazorat (**ON**) – fanning nazariy qismidan bir Necha mavzularini qamrab olgan bo’limi bo’yicha nazariy mashg’ulotlar o’tilgandan so’ng ma’ruza mashg’ulotlarida amalga oshiriladi.

Yakuniy nazorat (**YaN**) – fanning umumiy mazmuni doirasida Semestr yakunida ma’ruza mashg’ulotlari tugagandan so’ng Dekanat grafigi asosida o’tkaziladi.

Fan bo’yicha talaba to’plashi mumkin bo’lgan maksimal ball–**100 ball**. Nizomga ko’ra fan uchun belgilangan muayyan Semestrdagi auditoriya soatlarini hisobga olmagan holda YaNga 30 ball, JN va ONlarga 70 ball ajratiladi. Shu jumladan:

- Amaliy va laboratoriya mashg’ulotlari bo’yicha JN lar uchun - 40 ball,
- Ma’ruza mashg’ulotlari bo’yicha ON lar uchun - 30 ball.

Semestr	Reyting nazorati turlari va ballari				
		Shu jumladan			Mustaqil ish:
4	Jami 100 ball	1 JN-20 ball 2 JN-20 ball	ON–30ball	YaN-30ball	Amaliy mashg’ulotlarda beri-ladigan uyga vazifalar

1. Joriy nazorat (JN)

Amaliy mashg’ulotlar uchun belgilangan 40 ballni mavzular bo’yicha JNlarga quyidagicha taqsimlanishi quyidagi jadvalda berilgan.

Amaliy mashg’ulotlar bo’yicha har bir JN Mexanizmlari

№	Baho-lash turi	O'tka-zIlish shakli	Bajarish mexanizmi	Talaba to'plashi mumkin bo'lgan maksimal ball	Baja-rish vaqti	Izoh
1.	1-JN	og'zaki	Savollarga og'zaki javob beriladi va bajarilgan uyga vazifa taqdim yeti-ladi	15 ball savol-larga berilgan to'g'ri javoblar uchun va 5 ball uyga vazifalar-ni bajarganligi uchun, jami 20 ball	Dars jara-yonida	Amaliy mashg'ulot ishchi dasturidagi 1-5 mavzular bo'yicha 3 tadan savol beriladi
2.	2-JN	og'zaki	Savollarga og'zaki javob Be-riladi va bajarilgan uyga vazifa taqdim yeti-ladi	15 ball savol-larga berilgan to'g'ri ja-voblar uchun, 5 ball uyga vazifalarni bajarganligi uchun, jami 20 ball	Dars jara-yonida	Amaliy mashg'ulot ishchi dasturidagi 6-8 mavzular bo'yicha 3 tadan savol beri-ladi

Eslatma: *Fandan joriy nazoratda ball olish uchun laboratoriya ishlari va amaliy darslarda Berilgan uyga vazifalar bajarilgan bo'lishi shart.*

Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha JN natijalari quyidagicha baholanadi:

«a'lo» bahoga (86-100 %) = 35 - 40 ball,

«yaxshi» bahoga (71-85 %) = 29 - 34 ball,

«qoniqarli» bahoga (55-70 %) = 22 – 28 ball,

«qoniqarsiz» bahoga (0-54 %) = 21 va undan kam ball.

2. Oraliq nazorat (ON).

Ma'ruza mashg'ulotlari uchun belgilangan 30 ballni 1 ta ONlar bo'yicha taqsimlanishi quyidagi jadvalda Berilgan.

Ma’ruza mashg’ulotlari bo’yicha ON mexanizmlari

№	Baho-lash turi	O’tka-zish shakli	Bajarish Mexanizmi	Talaba to’p-lashi mum-kin bo’lgan maksimal ball	Baja-rish vaqti	Izoh
1.	ON	Test	Savolnoma bo’yicha tayyorgarlik ko’riladi va 60 ta savolga javob Beriladi	Har bir to’g’-ri javobga 0.5 balldan jami 30 ball	Dars jara-yonida	Savollar ma’ruza mashg’ulotlari ishchi dasturidagi mavzular bo’yicha Beriladi.

Ma’ruza mashg’ulotlari bo’yicha ON natijalari quyidagicha baholanadi:

«a’lo» bahoga (86-100 %) = 26 – 30 ball,

«yaxshi» bahoga (71-85 %) = 22 – 25 ball,

«qoniqarli» bahoga (55-70 %) = 17 – 21 ball,

«qoniqarsiz» bahoga (0-54 %) = 16 va undan kam ball.

Eslatmalar:

1) JN va ON larda unga ajratilgan 70 ballning 55 % ni va undan ko’p, ya’ni 39 va undan ortiq ball to’plagan talaba YaN topshirishga qo’yiladi;

2) JN va ON larga ajratilgan 70 balldan 55 va undan ko’p ball to’plagan talaba YaN ga kirmasligi mumkin.

3. Yakuniy nazorat (YaN).

Fan bo’yicha talaba olgan nazariy bilimlar va amaliy ko’nikmalarni baholash uchun Semestr oxirida YaN o’tkaziladi.

Barcha mashg’ulotlar bo’yicha YaN mexanizmi

№	Baho-lash turi	O’tka-zish shakli	Bajarish Mexanizmi	Talaba to’plashi mumkin bo’lgan maksimal ball	Baja-rish vaqti	Izoh
1.	YaN	yozma	3 ta nazariy yoki amaliy savollardan iborat variantlar asosida yozma nazorat o’tkaziladi	Har bir savolga to’g’ri javob uchun 10 baldan, jami 30 ball	Dekanat grafigi bo’yicha	Auditoriya mashg’ulot-lari tuga-gandan so’ng

YaN natijalari bo’yicha talabalar bilimini quyidagicha baholanadi:

«a’lo» bahoga (86-100 %) = 26 – 30 ball,

«yaxshi» bahoga (71-85 %) = 22 – 25 ball,

«qoniqarli» bahoga (55-70 %) = 17 – 21 ball,

«qoniqarsiz» bahoga (0-54 %) = 16 va undan kam ball.

JN lar va ONlar bo’yicha to’plangan ballarga YaN natijasini qo’shish orqali talabaning fan bo’yicha maksimal 100 ball hisobidan o’zlashtirish ko’rsatkichi aniqlanadi. Unda:

«a’lo» baho 86-100 ball,

«yaxshi» baho 71-85 ball,

«qoniqarli» baho 55-70 ball,

«qoniqarsiz» baho to’plangan ball 54 ball va undan kam bo’lganda qo’yiladi.

ЎҚИТУВЧИСИНИНГ ЁШЛАР ТАРБИЯСИДАГИ ЎРНИ

Ўзбекистон Республикаси мустақил давлат даражасига эришганлиги муносабати билан ўзбек халқи ўзининг давлат конституциясини, муқаддас байроғини, герб, мадҳиясини қабул қилиб ўзининг мустақил валюта бирлигига эга бўлди.

Жамиятимизнинг ижтимоий янгиланиш даври бошланишида миллий мафкурадан воз кечишни тарғиб қилувчилар ҳам бор эди.

Республика президенти И.А.Каримовнинг ѐзувчилар билан учрашиб қилган суҳбатида, бу соҳада бўлиниш вужудга келганини, миллий мафкуранинг йўқлигини рад этиб, уни яратиш жуда ҳам муҳим бўлиб, зудлик билан ҳаѐтга татбиқ этишни олдимизда турган энг муҳим вазифа қилиб қўйган эди.

Чунки миллий мафкура кенг қамровли дунѐқарашни шакллантириш ва тарбиялаш илмидир. У хилма-хил ва баъзи тарққоқ қарашларни умумий мақсад йўлида яқинлаштиради ва бирлаштиради. Янги мафкура миллий онг, туйғуни сиѐсий маданият билан қўшишда муҳим ўрин эгаллайди.

Чунки бу мафкура одамларнинг онги, тафаккури, қарашлари, тасаввур тушунчалари, эътиқоди, дунѐқараши, билим даражаси турлича эканлигини эътиборга олади.

Мустақилликни мустаҳкамлаш ва янги жамият қуришни амалга ошираѐтган бир пайтда халқ оммасини унга йўналтирмай ва уюштирмай туриб рўѐбга чиқариш мумкин эмас. Демак, халқни шу мақсад атрофида уюштириб, сафарбар қилувчи ғояларга эга бўлиши керак. Бу ижтимоий ғоялар миллий мафкуранинг уйғунлашуви натижасида намоѐн бўлади.

Мустақилликка энди эришган давримизда ҳали Ўзбекистон миллий мафкурага эга эмас эди ва ташқаридан тайѐрини олиб ҳам бўлмас эди. Шу боис, миллий мафкурани ишлаб чиқиш ва асосий вазифалардан бири эди.

Миллий мафкурани асослаш ва йўналишларини белгилаш Президентимизнинг асарлари, мақолалари ва нутқларида белгилаб берилган эди. Бу мафкурани ишлаб чиқиш ва ѐшлар онгига сингдиришда ижтимоий фанларни ўрни буюк. Бу фанлар олам, ижтимоий тараққиѐт ҳақида назарий билмилар бериш билан бир қаторда ѐшларнинг дунѐқараши мафкурасини юксалтириш, мавжуд мафкурани уларнинг онгига сингдириш ишида етакчи ўринни эгаллайди.

Мустақиллик туфайли миллий хусусиятларимизни қамраб оладиган ижтимоий фанларни ўқитиш, дарсликлар, адабиѐтларни чоп этиш давом этмоқда. “Чунки миллий мафкура зиддиятни тинч йўл билан ҳал этиш, мувозанатни сақлаш, томонларини ижтимоий қавуштириш асосида изчил ривожланиш ғоясини тарғиб қилишни ақидаликни, зўровонлик тазйиқни инкор этиб, фикрлар ранг-баранглигига, ижобий фикрий ташаббусларга кенг йўл бериши лозим”.

Миллий мафкура аҳлоқий ва ҳуқуқий тарбияга катта эътибор бериши, қонунга риоя қилиши, демократия ва ҳурмат интизомлилик руҳида суғорилган бўлиши зарур. Миллий мафкуранинг сиѐсатдан устун туриши, сиѐсий тебранишдан озод бўлиши, унинг узоққа мўлжалланиб ривож топишини таъминлаш мақсадга мувофиқдир.

Ижтимоий фан вакиллари файласуфлар, ҳуқуқшунослар, тарихчилар миллий мафкурани ѐшларга сингдиришга фаол бўлишлари керак. Миллий мафкура халқимизнинг амалий анъаналарига, удумларига, интилишларига, руҳиятига асосланиб, келажакга ушбу меъѐр, оқибат, инсоф, сабр-тоқат, адолат, маърифат ватанпарварлик ва халқпарвқарлик туйўулари ѐшлар онгига сингдирилиши керак. Шу билан биргаликда миллий мафкура халқимизнинг ўз қудрати ва ҳимоясига суянган ҳолда умуминсоний қадриятларга асосланиб, жаҳон ҳамжамиятида тараққий этган давлатлар қаторида тенг ҳуқуқли, муносиб ўрин эгаллаган ижтимоий хусусиятини ѐш авлодга доимо сингдириш зарур.

Ёшлар тарбиясидаги асосий масалалардан бири талабаларнинг дарсдан бўш вақтларида уларни ранг-баранг машғулотлар билан банд қилиш, уларнинг мустақил ишлаш саъвиясини оширишга эътибор бериш зарур. Улар билан турли хил савол-жавоблар кечалар ташкил қилиш ва уларга фаол қатнаштириш катта аҳамиятга эгадир.

Алишер Навоийнинг “ Мусофир бўл, аммо Ватан ичра бўл, тила хилвату анжуман ичра бўл” деган сўзлари шуни билдирадики, ўз ўрнида анжуманлар ҳам инсонни тарбиялайди.

Бугунги даврда халкимиз, давлатимизнинг асосий максалларидан бири-баркамол, яиги, комил шахсни устиришдир. Олийгохларда тахсил олиб келаётган талабалар шахсиятининт комиллиги, уларнинг индивидуал-психологик сифат-хислатларини, педагогик маҳоратини йуналтирувчи кўрсаткичлари таркибида миллий қадриятлар муҳим ахамиятга эгадир.

I (Президентимиз И. А. Каримов таъкидлаганидек «чинакам маърифатли одам, инсон қадрини, миллат кадриятларини, бир сўз билан айтганда, ўзлигини англаш, эркин ва озод жамиятда яшаш, мустақил давлатимизнинг жахон хамжамиятида ўзига муносиб обрўли ўрин эгаллаш учун фидойилик билан курашиш мумкин».

Мустакиллик ғоя, тушунчалари, уларни тўғри идрок этиш, тушуниш ва тушунтириш бугунги куннинг асосий кадриятларидандир. Талабалар онгида мустакиллик дунёкарашини йуналишини туғри бошкариш - янги, ком ил, ҳар томонлама ривожланган демократик типдаги кадр тайёрлашнинг асосидир.

Фалсафанинг етакчи конуниятларига кўра максади инсоини улуғлаш, унинг бахтли, тинч хаётини таъмнлашга, авлодни биологик, физиологик, ижтимоий, иктисодий, сиёсий ва маънавий кадриятларини тиклаш, ўстиришга қаратилган. Хар бир инсон, хар бир халқ ўзлигиини, ўз тарихини англаши, у билан фахрланиши-жамоа ва шахс ривож топишиишн омилидир.Тарихни ўрганиш, хулосаларни далил билан исботлаш, ўзликни англашга, ривожлантиришга пойдевор бўлади. Бўлажак ракобатбардош «педагогик кадрларни кадриятлар рўхида тарбиялаш- **олийгоҳ** олдидаги асосий вазифалардандир. Бу мақсадга эришиш учун олийгоҳларда имкониятлар мавжуд ва улардан кенг

фойдаланилмокда.

Талабаларда, улар онги ва тафаккурида қадриятларни тарбиялаш тарбияланувчидан умумий касбий тайѐргарликдан ташқари, махсус тайѐргарликни талаб этади. Бу тайѐргарлик асосини юқори даражадаги педагогик, психологик, фалсафий, сиѐсий, маънавий ва социологик билим, малака ва кўникмалар ташкил этиш. Бу билимлар, интегратив ҳолатда, тарбиячининг тайѐргарлигини вужудга келтиришда.замин яратадилар.

Бу мақсадга эришиш учун тарбиячи талабалар онги, тафаккурида миқдор ўзгаришини рўй беришга ҳисса қўшади ва кадриятларни микдор ўзгаришини сифат ўзгаришларига ўтишини бошкаради, таъминлайди. Тарбиячи хар бир маъруза, семинар ва амалий машғулот дарслари вакгида, тарбиявий соат ва талабанинг индивидуал ўз-ўзини ўкитиш, тарбиялаш жараѐнини бошкаришда максадли, тизимли йуналишда тадаба онги ва тафаккурида кандай сифат ўзгаришлари руй бермоғи хакида узлуксиз диагностик ахборот олиб, уни тахлил этиб, керакли хулосалар чикаради. Бу фаолият хар бир педагог учун зарур бўлган бошкарув психологияси хакидаги билим, малакалар асосида олиб борилади ва прогностик характерга эга. Педгог-тарбиячи талабалар онги ва тафаккурида кадр-кимматга эга бўлган, келажак учун замин яратадиган гоя ва тушунчаларни, кадриятларни ўстириш учун аксеологик тайѐргарлигига хам эга булмоғи лозим.

Прогностик тайѐргарлик педагог-тарбиячи фаолиятида, тушунчаларни тахлил этиш, кадриятларни ажратиб олиш, уларни талабалар дунѐкдрашига айлаитиришда мухим роль уйнайди. Прогностик тайѐргарлик тарбиячини хар кандай хатоликлардан саклайди.

Талабалар онги, тафаккурида Милли й ва умуминсоний кадриятларни илмий асосда ўстириш педагог-тарбиячидан, унинг касбий тайёргарлигидан коррекцион (ўз вактида хатоларнинг олдини олиш) фаолиятини хам талаб этади. Кўрсатилган бошкарув психолотиясининг тушунча, категориялари бир-бири билан богликдир. Улар тарбия /караёнида интеграл холатда тизимли ва максад билан ишлатилгандагина ижобий натижаларга олиб келиши мумкин. Бугунги кунда асосий, йуналтирувчи, фундаментал кадриятларга айланган, дадил хаётимизга кириб келган ғоя, тушунчалардан мустакиллик, демократия, бозор иктисодиёти, шахсий мулкдорчилик, ишбилармонлик, ватанпарварлик, узликни англаш, тинчликсеварлик, ракобатбардошлик, комиллик, билимлилик, виждонлилик ва бошкалардир. Бу кадриятни талабалар онги тафаккурида ўстириш - бўлажак кадрларнинг маънавий камолотини шакллаитиришда имкон яратади. Талабаларда қадриятларни тарбиялаш -уларнинг ички дунёси, янги дунёкарашини иродаиийлик ва фаоллигини вужудга келтиришга сабаб бўлади.

Талабалар онги, тафаккурида кадриятларни ўстириш, киммага

эга, эртанги кун учун хизмат килидиган ғоя, тушунча, одатлар, моддий кадриятларни ривожлантириш, уларни ички хатти-харакатни бошқарувчи куч - мотвацияга, талаб, эхтиёжга айлантириш - педагог-тарбиячи олдида турган вазифадир. Кўрсатилган вазифани хаётга татбик этиш ўта масъулиятли фаолиятдир. Олийгох шароитида бу вазифани бошкариш учун педагог-тарбиячи га янги хаёт тизимини реал тушуниб туғри тахлил этиш, ўкув тарбия , ижтимоий гуманитар, сиёсий фанлар ютуклари педагог қўлида мухим омил сифатида хизмат килади. Ижтимоий-гуман фанлардан фалсафа ўқитувчисининг методологик ва методик касбий фаоллигини таъминлайди. Социология, сиёсатшунослик, дншшунослик каби фанлар педагог тарбиячининг керакли билим, малака, кўникмалар тарбиячининг касбий тайёргарлигини юкори даражада ўстириб, Кўйидаги максадга оптимал даражада эришишга кўмаклашади.

МАЪНАВИЙ МАЪРИФИЙ ИШЛАР

Баркамол авлод тарбиясининг ақлий, ахлоқий, ғоявий-сиёсий (мафкуравий), эстетик, ҳуқуқий, иқтисодий, экологик меҳнат ва касб-кор, диний, бадиий каби таркибий қисмлари.

Ақлий тарбия маънавий баркамол инсон тарбиясининг етакчи таркибий қисми ҳисобланиб, унинг мазмунида ёш авлодни табиат, жамият тараққиёти қонунлари, киши тафаккури ҳақидаги билимлар тизими билан таништиришга қаратилган ва мазкур билимлари асосида, ўқувчи – ёшларда илмий дунёқараш асосини шакллантиришга қаратилган тарбиядир. Ақлий тарбия ёшларни ақл – заковатли, объектив дунёни яхлит идрок этадиган, ўзлигини англаб етадиган, ўз олдига турган вазифаларни онгли бажара оладиган, инсоний қадр – қийматни улуғлайдиган қилиб тарбиялашга қаратилган. Зеро, инсон камолотида илм эгаллаш улкан фазилатларидан бири ҳисобланган Ҳадис китобларида ҳар бир мўмин – мусулмон учун илмнинг нақадар зарурлиги баён этилган. Ҳар бир жамият мафкурасиз бўлмайди.

Мафкура – бу бир ижтимоий гуруҳ ёки миллатнинг туб манфаатларини назарий асословчи ва ҳимоя қилувчи фалсафий, сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий, диний қарашларнинг бир тизимидир.

Истиқлол мафкураси асрий миллий қадриятларимизга ва янги вужудга келган ва келаётган, халқимизнинг бугунги ва келажакдаги манфаатларини ифодалайдиган фикрларга – халқ тафаккурларга асосланади.

Илғор мафкура ёшлар томонидан қанчалик кенгроқ ўзлаштирилса, уларнинг онгига сингдирилса шунчалик моддий куч ва яратувчанлик қудратини касб этади.

Ахлокий тарбия – ёшларни маънавий жиҳатдан камолотга етказувчи, улар онгида ахлоқий қонун қоидаларини сингдириш жараёнидир. Ахлоқий тарбия инсоннинг маданий ва маънавий устунлигини, фаоллигини кўрсатишга хизмат қилади.

Эстетик тарбиянинг мақсади – ўқувчиларни воқеликдаги, санъатдаги, табиатдаги, кишиларнинг ижтимоий ва меҳнат муносабатларидаги, турмушдаги гўзалликни идрок қилиш ҳамда тўғри тушунишга ўргатишдан иборат. Бу мақсад ўқувчиларда, бадиий дидни ўстириш, уларда гўзалликка муҳаббат уйғотиш ва ҳаётга гўзалликни олиб кириш қобилиятларини тарбиялашни вазифа қилиб қўяди.

Ҳуқуқий тарбия - инсоннинг жамиятдаги ўрни, ҳатти - ҳаракати, фаолиятини танлашда йўл - йўриқ кўрсатади. Барча миллатлар сингари ўзбеклар ҳам азалдан ҳуқуқий маданиятга эга. Жумладан, «Қуръони карим», «Ҳадислар»да қонун қоидалар асосида ҳуқуқий тарбия негизларини қуриш мумкин. Педагогларнинг хуқуқий тарбия борасидаги асосий мақсад ва вазифалари қуйидагилардан иборат деб ўйлаймиз. Мақсад - давлатимизнинг «Ягона демократик давлат барпо қилиш» вазифасини амалга ошириш учун қилаётган саъи-ҳаракатларига фаол иштирок этиб, ёш авлод онгига миллий ғоя ва мафкура асосларини тўғри сингдириш, мустақил фикрлай оладиган, юксак фуқаролик ҳис-туйғуларини мужассамлаштирган баркамол авлодни тарбиялаш.

Вазифалар:

1.Талабаларга ҳуқуқий тарбияга оид асар ва ҳужжатларни ўргатиш.

2. Вояга етмаган ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш мақсадида ўқитувчилар томонидан «Ўзбекистон Республикасининг маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси»ни ҳуқуқий тарбиянинг дастури сифатида ўрганиш.

3. Талабаларда ўз хуқуқ ва бурчини тўғри тушунишни шакллантириш мақсадида, таълим ва тарбия ишларида «Ҳуқуқий тарбиянинг йўналишини кучайтириш».

4. Давлат рамзлари маъносини пухта тушунтириш.

5. «Тарбияси қийин» ўсмирлар билан алоҳида ҳуқуқий тарбиявий ишлар олиб бориш .

Иқтисодий тарбия талабаларда тежамкорлик, меҳнатсеварлик, ташаббускорлик, ишбилармонлик хислатларини таркиб топтириш ва бу борада мустақил фикрлай олиш қобилиятини шакллантиришга хизмат қилади.

Иқтисодий тарбия усуллари хилма - хилдир. Жумладан, суҳбат, маъруза, амалий машғулотлар, саноат шахобчаларига саёҳат ўтказиш, солиштириш, ҳисоб – китоб қилиш ғоятда таъсирчан услублар ҳисобланади. Ўқувчиларда иқтисод борасида ижодий фикр юритишни шакллантиришда дарслар ва дарсдан ташқари машғулотлардан унумли фойдаланиш лозим. Ўқувчиларни қай даражада иқтисодий тарбия топганликлари ўқитувчилар томонидан кузатилиб борилиши керак.

Экологик тарбияга ҳам ота - боболаримиз чуқур масъулият билан қарашган. Масалан, атроф – муҳитни ифлос қилмаслик мақсадида, ахлат ташлаш, чиқиндиларни ташлаш учун алоҳида чуқурлар қазилган, ҳожатхоналарни ариқ, сой, булоқ сувларидан узоқроқ жойда ковлашган, турли эҳтиёжлар учун фақат қуриб қолган дарахтларни кесишган, ҳайвонларни азоб бериш, қушлар уясини бузишни, гуноҳ санашган. Бу борада оилада «Сувга тупурма, уни ифлос қилма, чунки барча жониворлар уни ичиб баҳра олади», «Гуллаб турган мевали дарахтнинг шохини синдирма, у мева беради, уни ўзинг истеъмол қиласан», «Пишиб етилмаган узумни узма, агар узсанг катта гуноҳ иш бўлади, чунки унда аҳли мўъминнинг насибаси бор» деб тарбия берилган.

Экологик таълим ва тарбиялаш тизими болалар боғчаларида, умумий таълим мактабларида, кейинги таълим босқичларида ҳамда меҳнат жамоаларида давом эттирилади. Бу ўринда ҳаётий мисоллар орқали ҳозирги пайтда оилаларда экологик саводхонликнинг пастлиги уқтирилади. Масалан, ҳозир кўплаб одамлар молларини экинзорларда, боғларда ҳатто мевали ва манзарали дарахтларга боғлаб боқадиган бўлиб қолишмоқда . Ахир ўтмишда халқимиз қарамоғидаги ҳайвонларига махсус подачи сақлашган-ку. Ёки моли бор кишилар навбат билан пода боққанлар-ку. Бунинг учун ҳозиргидек ҳайвонларни дуч келган ерда эмас, алоҳида ажратиб қўйилган яйловларда ўтлатишган. Ёки оилавий дам олишга чиқилганда ўт – ўланлар пайҳон қилинмаган, қир – адирларда шиша синиқлари, овқат қолдиқлари ташлаб кетилмаган. Дарахтларга, ўсимликлар оламига, ҳайвонларга зарар келтирилмаган. Экологик тарбия беришни тайёрлашнинг мазмуни қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Атроф муҳит ва унинг шахс маънавий дунёсига таъсири;
- Табиат ва унинг аҳамиятини аниқлаш;
-Табиатга муҳаббатни ривожлантиришда мактаб ва оиланинг ҳамкорлиги;
- Ўз ноҳиясини, шаҳрини, қишлоқ ва мактаби ҳовлисини кўкаламзорлаштиришга, ҳатто, синф, синф хонасидаги ўсимликларни ҳам парваришлашга қизиқишларини ошириш;

- Атроф – муҳит муҳофазаси, бунда болаларнинг вазифалари;

- Табиатни муҳофаза қилишда ота – оналарнинг намуналари;

- Ёшларни экологик тарбиялашда миллий анъана ва удумларни қайта тиклаш, уларга эътиборни кучайтириш.

- Оиладаги, мактабдаги табиатни, ўсимликлар ва ҳайвонот дунёсини эъзозлашга ўргатиш, жонивор ва қушларни парвариш қилиш;

Тарбиячи ўзини шундай тутиши лозимки, унинг ҳар бир ҳаракати тарбияласин. У айни вақтда нимани истамаслигини ҳар доим билиши керак. Агар тарбиячи буни билмаса, у кимни тарбиялаши мумкин?

Меҳнат тарбиянинг таркибий қисмидир. У кишининг ва кишилик жамиятининг энг зарур яшаш шартидир. Меҳнат барча бойликларни манбаи бўлиши билан бирга, у инсон ҳаётининг мазмуни ҳамдир.

"Меҳнат кишилар ҳаётидаги дастлабки шарт – шароитдир", - деган эди Ибн Сино. Шунинг учун ҳам биз инсонни меҳнат таъсирида яралади дейишга маълум даражада ҳақмиз. Меҳнат – бу моддий ва маънавий маданиятнинг, ижтимоий тараққиётининг теран негизидир.

Меҳнат тарбияси инсоннинг, халқнинг, давлатнинг моддий ва маънавий бойликларини кўпайтиришни, кишиларни бунга тайёрлашни мақсад қилиб қўяди.

Ёшларни касб-ҳунарга қизиқтириш ва йўналтириш педагогика фанининг бош вазифаси сифатида.

Касбга нисбатан қизиқишни вужудга қелтириш ўқитувчининг педагогик фаолияти билан бевосита боғликдир. Меҳнат таълимини турмуш билан боглаш, уйғунлаштириш, ўқувчиларнинг индивидуал – типологик, ёш даврлари хусусиятлари, техник кобилиятлари, интеллектуал даражалари ва имкониятларини ҳисобга олиш ижобий самара беради. Чунки ҳар бир касб – ҳунар шаҳсдан иродавий зўр беришни, ақлий жиддийликни, чидам ва сабр – тоқатни талаб қилади. Барча қийинчилик ва синовларга бардош бера оладиган йигит – қизларгина мазкур танланган касбга нисбатан яроғли деб топилади. Меҳнат таълими эса худди ана шунинг амалий томонини ўзида акс эттириш имкониятига эга. Таълимни оқилона, оптимал йўли билан ташкил қилиш ва олиб бориш турли ёшдаги мактаб ўқувчиларида меҳнат онгли муносабатни таркиб топтириб, касб – ҳунарга нисбатан қизиқиш ҳиссини уйғотади.

ТАСДИҚЛАЙМАН:
Маънавий маърифий ишлар
бўйича директор муовини

Маънавий ва маърифий ишлар бўйича
ЙИЛЛИК ИШ ДАСТУРИ

№	Тадбирларнинг номи	Бажариш муддати	Масъул котиб
1.	Ўқув хонасини Ўзбекистон республикаси рамзий байроғи, герби, мадҳиясига оид плакатлар билан жиҳозлаш	Сентябр	Гуруҳ раҳбари
2.	1 сентябрь «Мустақиллик куни»га бағишланган тадбир	Сентябр	Маъмурият
3.	Гуруҳ талабалари билан танишиш. Билим тартиб қоидалари билан таништириш	Сентябр	Гуруҳ раҳбари
4.	Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг 22 йиллиги. Мустақиллик дарси	Сентябр	Гуруҳ раҳбари
5.	Коллежнинг ички тартиб қоидалари. Ўқувчиларнинг вазифалари, бурч ва ҳуқуқлари	Сентябр	Гуруҳ раҳбари
6.	Йўлда юриш қоидалари. Хавфсизликка риоя қилиш	Сентябр	Гуруҳ раҳбари
7.	Китоб истеъдод меваси. Кутубхонадан фойдаланиш тартиби	Сентябр	Гуруҳ раҳбари
8.	21 Октябрь – Тил байрами куни	Октябр	Гуруҳ раҳбари
9.	Диний экстремизм ва фундаментализм ҳақида. Огоҳликка даъват- давр талаби	Ноябр	Гуруҳ раҳбари
10.	Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳақида	Декабр	Гуруҳ раҳбари
11.	Гиёҳвандлик оқибатлари ва унинг олдини олиш чора-тадбирлари ҳақида	Декабр	Гуруҳ раҳбари
12.	Ватан ва унинг халқига муҳаббат ила ённамиз. Ватан ҳимоячилари куни ҳақида	Январ	Гуруҳ раҳбари
13.	Буюк ўзбек шоири, мутафаккир Алишер Навоий таваллуди муносабати билан тадбир.	Феврал	Гуруҳ раҳбари
14.	Нонни эъзозланг	Феврал	Гуруҳ раҳбари
15.	Табиатни севайлик ва асрайлик	Март	Гуруҳ раҳбари
16.	8- март Халқаро хотин-қазлар куни	Март	Гуруҳ раҳбари
17.	Наврўз – меҳр-оқибат байрами	Март	Гуруҳ раҳбари
18.	Давлат арбоби улуғ соҳибқирон Амир Темур таваллуди муносабати билан тадбир.	Апрел	Гуруҳ раҳбари
19.	Хотира – муқаддас туйғу муносабати билан тадбир.	Май	Гуруҳ раҳбари

Тузувчи гуруҳ раҳбари Турдиева Шахноза

ЭКОЛОГИЯ ҚИСМИ

ТАЛАБАЛАРДА ДУНЁҚАРАШНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ЭКОЛОГИК МАЗМУНДАГИ ИШЛАР

Табиатни севиш, ундан тўғри ва оқилона фойдалана билишни тарбиялаш экологик тарбия асоси бўлиб, талабаларда табиат олдида масъулиятни англаш малакасини ҳосил қилади. Ватанни севиш, ватанпарварлик табиатни севишдан бошланади. Бинобарин,талабаларда табиатга нисбатан ҳақиқий муҳаббат туйғусини ҳосил қилмай туриб, уларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш мумкин эмас. Инсоннинг табиат қучоғида бўлиши уни руҳан тетиклаштириб, унинг меҳнат қобилиятини ва ижодий фаолиятини оширади.

фанлараро экологик мазмунда лаборатория ишларини бажариш талабаларда илмий дунѐқарашни шакллантириб, оламни диалектик билиш имкониятини туғдиради.

Атроф дунѐ ҳодисалари ва жараѐнларининг содир бўлиши ҳамда уларнинг ривожланиш қонуниятлари моҳиятини фанлараро очиб беради.

фанлараро экологик мазмунда лаборатория ишларини бажариш қуйидаги имкониятларга эга:

-табиат ҳодисаларининг ўзаро боғлиқлигини тўғри талқин қилиш;

-талабаларда табиат қонунларини илмий билиш ҳамда улардан амалиѐтда тўғри фойдаланишга ишонч ҳиссини уйғотиш;

-табиат – фан- техника тараққиѐтининг ўзаро функционал боғланишни илмий очиб бериш;

-талабаларга назария ва амалиѐт уйғунлигини илмий тушунтириш;

Табиат ва жамиятнинг бир – бирига таъсири дастлабки босқичларда инсоннинг табиатга мослашуви муҳит хусусиятлари инсоннинг мавжудлиги ва унинг тараққиѐти учун муҳим омил бўлган. Аммо худди шу даврлардаѐқ табиат ва жамият ўртасидаги уйғунлик бузила борган.

Табиат ва жамият ўзаро таъсирининг иккинчи босқичи ишлаб чиқарувчи кучларнинг маълум даражада ривожланганлиги билан тавсифланади. Бу даврга келиб, табиий муҳитда катта ўзгаришлар рўй берган. Табиатни мақсадга мувофиқ ўзгартириш бўйича маълум ишлар амалга оширила борган. Учинчи босқич эса буғ, кейинчалик электр, сўнгра ядро энергияси асри бўлиб тавсифланади. Шуларга кўра ишлаб чиқаришда сифат ўзгаришлар содир бўлиши – бу даврнинг муҳим белгилари.

Табиат ва жамият ўртасидаги зиддиятнинг бундай кескинлашуви экологик аҳволнинг ѐмонлашувига олиб келди.

Экологик аҳволни соғломлаштириш, атроф муҳитни муҳофаза қилиш, ижтимоий, иқтисодий, сиѐсий ва бошқа омилларга боғлиқ. Экологик муаммоларни ҳал этишда педагогик йўналиш муҳим аҳамият касб этади.

Дарс ва дарсдан ташқари машғулотларда фанлараро экологик мазмунда лаборатория ишларини бажариш талабаларда амалий кўникма ва малака шаклланишигаѐрдам беради. Фанлараро лаборатория ишларини бажариш жараѐнида талаба ўзи яшаб турган ўлкаси экологиясининг физик асосларини ўрганишга қизиқиши, интилиши, дунѐқараши муҳим ахамиятга эга бўлиб, бундай мазмундаги лаборатория ишларини бажаришга ижобий муносабатда бўлиш ҳиссини уйғотади.

Агар фанлараро экологик мазмунда лаборатория ишлари бажарилиши қийин ѐки абстракт бўлса, у ҳолда талаба дарҳол бундай лаборатория ишлари моҳиятини тушуниб олмайди. Талабага ѐрдам бериш мақсадида физикадан фанлараро экологик

мазмунда баъзи лааборатория ишини бажариб кўрсатиш,сўнгра айримларини уйда бажариб келишни вазифа тариқасида бериши мақсадга мувофиқ.

Талабаларнинг экологик мазмундаги лаборотория ишларини мустақил бажариши талабаларда ўз ўлкасининг экологиясига нисбатан ватанпарварлик руҳида тарбиялайди.

Бугунги кунда бутун жаҳоннинг экстремал ҳудудларида экологик шаҳарлар яратиш ўта тез суръатда ривожланиб, тобора такомиллашиб бормоқда. Ҳозирда бутун дунѐ мамлакалари шаҳарларнинг экологик муаммолари долзарб бир даражага кўтарилган. Бу муаммоларни ҳал этиш масаласи эса жуда кўп маротаба кўриб чиқилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, Республикамиз Президенти ва хукумат томонидан архитектура ва шаҳарсозлик соҳасига катта эътибор берилиди. Шаҳарсозлик йўналиши соҳасида бир қатор, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари ва Вазирлар Маҳкамасининг ушбу соҳа юзасидан қарорлари қабул қилинди. Ўзбекистон республикасида хозирги замон талабларига жавоб бера оладиган экологик жамоат бинолари, аҳолига қулай бўлган, эҳтиѐжларини қондириш учун экстремал худудларда экологик шаҳар яратиш долзарб муаммоларини бири ҳисобланади.

Бу атроф мухутини ва табиийатни ѐмонлашиши, экологик муаммолар ва экологик мухитни пастлиги ҳам бугуннинг долзарб масалаларидан биридир.

Аҳоли яшаш шароитини янада яҳшилаш, аҳоли яшаш ҳудудларидаги жамоат марказларини функционал режавий архитектура-бадиий кўринишини такомиллаштириш, аҳоли худудидан фойдаланиш, самарадорлигини ошириш, шаҳарсозлик шароитларини тўлароқ хисобга олиш билан боғлиқдир.

Бугунги кунда архитектура ва шахарсозлик соҳасида олиб борилаѐтган ислохотлар тўғрисида гапирадиган бўлсак, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида архитектура ва экологик шаҳар қурилишини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги фармони ҳамда ушбу фармон ижроси юзасидан вазирлар Маҳкамасининг “Архитектура ва қурилиш соҳасидаги ишларни ташкил этиш ва назоратни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, “Шаҳарлар, туман марказлари, экологик шаҳар типидаги посѐлкалар ва экошаҳарсозлик хужжатларини ишлаб чиқиш ва уларни қуриш тартиби тўғрисидаги Низомини тасдиқлаш ҳақида”ги, “Архитектура ва шаҳарсозлик соҳасидаги қонун ҳужжатларига риоя қилиниши учун раҳбарлар ва мансабдор шахсларнинг жавобгарлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари ва бир қанча шаҳарсозлик фаолиятида ҳуқуқий-меъѐрий ҳужжатлар қабул қилинган бўлиб, унинг ижросини таъминлаш борасида Давлат ҳокимияти органларига экошаҳарсозлик хужжатларини ишлаб чиқилишини ташкил этиш, бош режага, батафсил режалаштириш ва қурилиш лойиҳаларига риоя қилиниши, ҳудудларда ер ажратилишида қонун талабларига риоя этилиши, объектларни жойлаштиришда бош режа муаллифи билан келишиш, навбатчи бош режанинг юритилиши ва жойларда “Архитектура ва шаҳарсозлик кенгаш”ларининг иш фаолиятлари тизимини яратилди.

Замонавий архитектура ва шахарсозлик талаблардан келиб чиқиб, экстремал ҳудудларда экологик шаҳарларни лойихалашда узига хослигини инобатга олиш ҳамда уни индустриаллаштириш, замонавий қурилишдан, автомобил йулларининг ҳолатини, транспорт ва коммуникация хизматларини яхшилашдан, экологик шаҳарларда аҳоли яшаши, турмуш-тарзини ошириш ва қолаверса сифат даражасини яхшилаш асосий мақсад қилиб олинган.

Эндиликда барча лойиҳа ва қурилишларда асосий талаб экологияга қаратилмоқда, яшил ҳудудларни купайтириш, чиқиндилардан унумли зарарсиз қайта ишлаш орқали аҳолини турмуш тарзини яхшиланмоқда.

Лойиҳа қилинаѐтган объект қурилишининг атроф-муҳитга таъсирини баҳолаш ва экологик таҳлил қилиш. Лойиҳада қилинаѐтган объект қурилишининг атроф-муҳитга таъсири баҳолашда қўйдагиларни ўрганиб чиқиш ва бажариш талаб этилади.

1. Лойиҳа қилинаѐтган объект қуриладиган жойнинг (худуднинг) физика-географик ва иқлим шароитлари
2. Худуднинг экалогик холати ва мавжуд таъсир этувчи манбалар
3. Худуднинг тупроғи, ер ости ва ер усти ресурслари.
4. Худунинг ўсимлик ва хайвонот дунѐси аҳоли саломатлиги.
5. Худуднинг мавжуд таъбий экалогик ҳолатини баҳолаш.
6. Лойиҳа ечимини ва технологик ечимнинг алтернатив вариантларининг экалогик тахлил қилиш.
7. Объект қурулишида атроф муҳитга таъсир қилувчи омилларни (Кимѐвий моддалар, шовқин таъбий ресурслардан фойдаланиш, қаттиқ чиқиндилар) баҳолаш.
8. Қурулиш давомида ва ишлаб чиқаришда рўй бериши мумкин бўлган авариялар (ҳалокатли) холатларни ва уларнинг атроф мухитга таъсирини тахлил қилиш.
9. Объект қурулишининг атроф-мухитга таъсир этиш харакати.
10. Объект қурилишининг атроф мухитга салбий таъсирини камайтириш бўйича тадбир ва таклифлар.
11. Объект қурулишидан сўнг худуднинг экалогик ҳолатини олдини таҳлил қилиш.

Лойиҳа қилинаѐтган объект-Каттақўрғон туманидаги Пайшанба қўрғонидаги "Баркамол авлод" болалар маркази биноси қурилади. Қурилиш майдони қўйдаги корхоналар билан чегараганлар:

-шимолдан-боғи иборат
-шарқдан-автомобил йўли
-ғарбдан-турар жой бинолар, стадион
-жанубдан-хокимият биноси.

Объектдан маълум бир масофада аҳоли яшайдиган жой савдо дўконлари, ошхоналар жойлашган.

Иқлим шароити кескин контенинтал-совуқ қишга ва ѐзг ойларидан иборат ўртача хаво харорати ѐз ойларида 31 градус, қиш ойларида 7 градусни ташкил қилади. Ёғингарчилик асосан қиш ва бахор ойларида кузатилади, миқдори 358 мм.

Худуднинг экологик холати ва мавжуд таъсир этувчи манбаалар

.Қурилиш майдонига яқин корхоналар-маъданий маиший бино ва ишлаб чиқариш биноси. Бу корхоналардан атроф – мухитга қуйидаги ифлослантирувчи моддалар ва чиқиндилар ташланади. Чиқиндилар кам миқдорда баъзан тақалиб туради, ундан ташқари тупроқ эррозияси кимѐвий ва минерал ўғтлар ишлатилиши таъирида ернинг кимѐвий ифлосланиши жуда кам сезиларсиз. Автомобил транспортида қуйидаги ѐқилғи қолдиқ моддалар атмосферага ташланади. 0,02 % даражада. Худуднинг тупроғи, ер ости ва ер усти сув ресурслари

Қурилиш жойининг тупроғи ернинг 1,0-1,5 метри ўсимлмк чириндиларидан иборат. Унумдор тупроқ иккинчи пастки қатлам 1,02 метр, 1,10 метр учунчи қатлам 1,4 метрдан иборат.

Ер ости сувлари 7 метр чувурликда жойлашган. Бетон ва қурилиш конструкцияларига нисбатан агрессив ѐки эмас.
Ер ости суви корбонатли ѐки бошқа бундай агрессивлар мавжуд эмас. Ер ости ичимлик учун ишлатилиши мумкун. Қурилиш майдонига яқин жойдан ер устки сув хавзаси ўтмайди.
Худуднинг ўсимлик ва хайвонот дунѐси, ахоли саломатлиги
Ернинг юқори унумдор тупроқ қисми шўрланмаган кучли эррозия кузатилмаган шу сабабли хар хил ўсимликларга бой. Айниқса қишлоқ хўжалик экинлари ўртача етиштирилади. Кўп йиллик ўсимликлардан мевали дарахтлар, узум маданий манзарали дарахтлар (арг, қайин, каштан) мавжуд. Қурилиш районинг хайвонот дунѐси хам хилма-хил уй хайвонларидан ташқари бошқа кичик емирувчи хайвонлар дунѐси, ҳар хил қушлар майна, мусича, чумчуқ қарғалар мавжуд. Қурилиш райони аҳолиси саломатлиги соғлиқни сақлаш департаменти томонидан берилган маълумотларга мувофиқ республикамизда учрайдиган кўпчилик касаликлар бўйича фоиз ҳисобида вилоят ва республикадаги кўрсаткичга анча паст баъзи бир касаликлар деярли кам даражада.

Тупроқларни мухофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланиш.

Тупроқлар ва уларнинг биосфера ҳамда инсон ҳаѐтида тутган ўрни. Сайѐрамизнинг атаги 149 млн км.кв майдони қуруқлик бўлиб, шундан 19 млн км.кв ѐки % игина инсонлар фойдаланиши учун яроқли ерлар ҳисобланади.

Қурукликнинг табиий-тарихий жараѐнларда ўзгарган юза, ғовак, унумдор қатлами тупроқ дейилади. Тупроқ табиатнинг муҳим тарихий қисми сифатида. Тоғ жинслари, иқлимий, ўсимлик ва ҳайвонот, релъеф, вақт, инсон фаолияти каби омилларнинг ўзаро мураккаб таъсирлашуви натижасида вужудга келади. Тупроқ ҳосил бўлиши ўта мураккаб ва узоқ давом этадиган жараѐн ҳисобланади. Ўрта ҳисобда 1.5-2 см қалинликдаги тупроқ қатламининг ҳосил бўлиши учун 100 йил вақт зарур бўлади. Тупроқнинг ўртача қалинлиги 18-20 см ни ташкил этади. Баъзи ҳудудларда бир неча миллимтерлардан 1,45-2,0 метргача етиши мумкин. Тупроқ таркибидаги гумус, яъни чиринди миқдори унинг муҳим таркибий қисми бўлиб, қарийб барча хусусиятларни белгилаб беради. Гумус тупроқ ҳосил бўлиши жараѐнида ўсимлик ва бошқа организмларнинг қолдиқларини мураккаб қайта ўзгариши оқибатида ҳосил бўлади. У тупроқнинг турли ташқи физик, кимѐвий ва биологик таъсирларга бўлган барқарорлигини таъминлайди.

Тупроқнинг ўсимлик ва организмларни оптимал яшаш шароитлари билан таъминлай олиш хусусияти тупроқ унумдорлиги дейилади. Тупроқнинг табиат инсон ҳаѐтидаги ахамияти айнан шу хусусият билан боғлиқдир. Табиий жараѐнида ва инсон ҳаѐтида тупроқларнинг ўрни беқиѐсдир. У потенциал энергияни, намликни, озуқа модулларни тўплаш, ўсимликлар ва бошқа кўплаб организмларни зарурий ҳаѐтий шароитлари билан таъминлаш каби мухим хусусиятларга эга. Ер юзига етиб келадиган 10^{20}-10^{21} ккал миқдоридаги энергиянинг 10^{17}-10^{18} кклоряси тупроқда тўпланади. Бундан ташқари, у қарийб барча элеменларнинг геохимѐвий акумлятори бўлиб, уларни сув ва бошқа омиллар ювилиб кетиш сақлайди. Бир грамм тупроқда 1.5 млн гача амѐба, инфузория, сув ўтлари каби содда
организмлар ва 3 млрд донагача микроб ва бактериялар яшаши мумкин.

Тупроқ биосферада кечадиган қариб барча жараѐнлардан муҳим компонент сифатида иштирок этади. Унинг экологик ахамиятлардан бири шуки, у биосферадаги ўз-ўзини тозалаш жараѐнида асосий роль уйнайди , атроф мухитни

ифлословчи жуда катта моддаларга нисбатан табиий универсаль, биологик адсорбент ва нейтрализатор ҳисобланади.

Тупроқ иқтисодий ҳаётий ва экологик ахамиятига кўра алмаштириб бўлмайдиган табиий ресрусдир. Ҳозиргача амалиётда ўсимликларни гидроном, агроном, пластоном каби тупроқсиз ўстириш усуллари мавжуд бўлсада илм-фан табиий тупроқ ўрнига сунъийсини таклиф қилишга қодир эмас. Шунинг учун тупроқларни мухофазалаш ва улардан оқилона фойдаланиш энг долзарб экалогик масалалардар бири ҳисобланади. Экологик нуқтаи назардан тупроқ тугайдиган, қайта тикланадаган ресурслар гуруҳига мансуб, яъни тегишли қулай шароит яратилса тупроқлардан фойдаланиш имконияти чексиздир.

Ўзбекистон худудининг иқлими, релъефи, митологик ва гидрологик шароитлари ўсимлик ва ҳайвонотларнинг турли туманлиги турли хилдаги тупроқлардан ҳосил бўлишига олиб келади. Чул-саҳро минтақаларидаги тупроқларнинг кўп қисми сур-қунғир ва қумли тупроқлардан ҳамда қумли-чўл шўрхоқ ва тақир тупроқлардан ташкил топган. Тоғ олди текисликлари ва адирлик минтақаларида эса жигарранг қунғир ва ўрмон тупроқлари учрайди. Бундан ташқари дарё водийларида ва бошқа сернам худудларда гидромороф типдаги утлоқ , айлювиал тупроқлар тарқалган.

Республиканинг ер ресрурсларига оид юқоридаги маълумотлардан кўриниб турибдики, бизнинг шароитда ерларни мухофазалаш ва улардан оқилона фойдаланиш фавқулотда социал –иқтисодий ва экалогик ахамиятга молик мухим масалалардан бири.

Ерларни мухофазалаш ва улардан оқилона фойдаланиш. Юқоридаги бўлимлардан маълум бўлдики, туғри антропоген таъсирлар руй берар экан.

Бу ўзгаришлар тупроқларнинг асосий хусусияти бўган унумдорликнинг пасайиши ва охир оқибатда тупроқнинг биосферадаги екологик функциясини изидан чиқиб, оғир экологик ва иқтисодий муаммоларни юз беришига олиб келади. Бу ўз навбатида тупроқларни мухофазалаш ва улардан оқилона фойдаланишни тақозо этади. Ерларни мухофазалаш ва улардан оқилона фойдаланиш дейилганда, ушбу мақсадларга қараталган ташкилий, техналогик, иқтисодий, ҳуқуқий, мухандислик ва бошқа чора-тадбирлар мажмуи тушунилади.

Тупроқлар эрозияси ва дефиляциясини олдини олиш ва уларга қарши кураш ерларни мухофаэалашдаги марказий масалалардан бири ҳисобланади. Эрозиянинг олдини олишга қаратилган тадбирларни қуйидаги гурухга бўлинади.

Тупроқни ифлослашдан химоялаш ерларни мухофазалашга қаратилган чора –тадбирлар орасида мухим ўринлардан бири эгалайди. Тупроқларни минерал уғитлар таъсирида ифлосланишини олдини олиш учун минерал уғитларни тупроқ иқлим шароитлари ва экиннинг хусусиятларидан келиб чиқиб қуллаш зарур, яъни уғитнинг йиллик миқдорини, бир марталик солиш меъёрини ҳамда муддатини илмий асосда туғри белгилаш ва унга амал қилиш лозим. Бундан ташқари тупроқда озуқа элементларини ўз аро мутаносиб миқдорда бўлишини таъминлаш, таркиби бир компонетли уғитларга нисбатан куп компонетли (комплекс уғитлар) ва юқори концентратциялар уғитлардан кенгроқ фойдаланиш .

Тупрокроқлар ва атров-мухитни пестидцидлар билан ифлосланишидан ҳимоялашга қуйидаги чора тадбирларни қуллаш орқали эришиш мумкин:

- тупроқ ва атроф муҳитда тез парчаланувчан , кам захарли ва юқори танлаб таъсир этиш (семктив) хусусиятига эга булган пестицитлардан фойдаланиш;

- пестицитларни қуллаш вақти , миқдори ва усулларига қатъий амал қилиш;
- кукун ҳолатидан кура донадор тўрларидан фойдаланиш;
- самалѐтдан ѐпасига сепишдан кўра, верталѐтда ѐки ерда ҳаракатланувчи механизмлар ѐрдамида керакли майдонларга қуллаш;
- пестицитлар қуллаган майдонлардан оқава сувларни сувларни хавзаларга чиқармаслик;
- пестицитларни ишлаб чиқариш, тарқатиш, қуллаш, сақлаш, йўқотиш(зарарсизлантириш) устида қатъий назорат ўрнатиш;
- тупроқ ва ўсимлик махсулотларининг пестицитлар қолдиғи билан ифлосланишини доимий назорат қилиб бориш;

Табиятимизни ушбу мухофазаси бўлмиш тупроқнинг гилмог ҳамда қизил тупроқ арлаштириб лой билан ўз ишимни бажардим.

Хулоса

Мен Одинаева Сарвиноз 4 йил олган билимларим асосида диплом лойиҳам “Касб-ҳунар коллежларида махсс фанларда дарс беришда янги педагогик технологияларни қўллаш (гипсакартон қопламалари ўрнаиш мисолида)” мавзусида.

Диплом лойиҳам асосан 4 йисмдан иборат архитиктра – қурилиш қисми, тенологик қисм ўқув – услубий қисч ва экологик қисмлардан иборат.

Диплом ишимни бажаришда кафедрамиз ўқитувчилари маслаҳатлари кўрсатмалари асосида бажардим мен диплом лойиҳамни бажарар эканман шунга амин бўлдимки ўқитувчилик касби машаққатли масуятли, шарафли ва завқли эканлигини билдим. Чунки касб-ҳунар коллежи ўқувчилари ёш қизиқувчан интилувчан бўлишади уларга тўғри таълим тарбия бериш бу биз педагог ўқитувчиларни вазифамиздир.

Мен диплом лойиҳамдан олган билимларим ўрганганларимни эртанги иш фаолиятимда ҳам акс қотади.мени диплом лойиҳамни бажаришда ёрдам берган ва бизга бор билимларини дарс берган ўқитувчиларимга ўз миннатдорчилигимни билдиаман.

Фойдаланилган адабиѐтлар руйхати

1. И.А.Каримов Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиѐтининг пойдевори. 29-август 1997 й.
2. Ўзбекистон Республикаси “Таълим тўғрисида” ги Қонуни. Т.: 1997. й. 3. “Кадрлар тайѐрлаш миллий дастури”. Т.: 1997 й.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998-йил 5-январдаги “Узлуксиз таъли тизими учун давлат таълим стандартларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш тўғрисида” ги 5 сонли қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13 – майдаги “Ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 204 сонли қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 16 октябрдаги «Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими Давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрсида» ги 400-сонли қарори.
7. Ўрта махсус касб-ҳунар таълими тайѐрлов йўналишлари касб ва ихтисосликлар умумдавлаттаснифлагичи. -Т.: 2002, 2004.
8. Абдуллаев А.Х. Аметов А.К. Кадрлар тайѐрлаш милий дастури фалсафаси, давлат таълим стандартларини ўрганиш бўйича" ўқув қўлланма. -Т.: 2003.
9. Абдуллаев А.Х., Дехкамбаева З. «Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими тайѐрлов йўналишлари бўйича тармоқ таълим стандартларини ишлаб чиқиш» услубий қўлланма. -Т.: 2000.
10. Абдуллаев А.Х Дехкамбаева З. «Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими тармоқ таълим стандартларини эксперт баҳолаш» услубий қўлланма. -Т.: 2001
11. Шаперинский С.А. Вопросы терии произведственного обучения М: 1981.
12. Методический основы преподования машиностраительных дисциплин М: 1981.
13. Скакун В.А. ишлаб чиқариш таълими усталари учун қўлланма-Т: 1995.
14. Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими стандартлаштириш тизимини белгиловчи асосий атама ва таърифлар. Касб-ҳунар таълими 5 нашр 2001.
15. А.И. Вайнатовский. Органзационные формы произведственного обучения в учебных заведениях профтехоброзования. – М: 1990
16. Б.А.Соколов Методические основы преподования машиностроительных дисциплин. – М: 1981
17. Абдуҳалиқов Т. Ўрта махсус, касб-ҳунар таълимида таълим сифати мониторингини ташкиллаштириш илмий-педагогик асослари. Номзодлик диссертацияси.-Т.: ЎМКҲТРИ,2003
18. Абдуҳалиқов Т. Касб-ҳунар таълимида таълим сифати мониторинги.-Т.:МРИ,2003.
19. Даужанова Т. Касб-ҳунар таълим муассасаларида тажриба-синов ишлари мониторинги». Касб-ҳунар таълими» илмий-методик журнал. 2000, №9.
20. Майоров А.Н. Мониторинг в образовательном СПб.: образования-культура,1998.
21. Педагогический мониторинг: проектирование и реализация.-Т.: ИРССПО, 2001
22. http://www.ziyonet.uz 23. http://www.google.ru